

Міністерство освіти та науки України

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Київський міжнародний університет

**Ідентичності
та
політичні інститути**

**МАТЕРІАЛИ
У ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
(НІЖИН, 23 КВІТНЯ 2020 РОКУ)**

Ніжин 2020

УДК 32:001,891.3 (043)

I 29

У збірнику надруковано матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Ідентичності та політичні інститути», яка відбулася 23 квітня 2020 року у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. Збірник охоплює різні аспекти політичних та соціальних наук. Розрахований на студентів, аспірантів, викладачів вищої школи, дослідників.

I 29 **Ідентичності та політичні інститути** : збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 квітня 2020 р., м. Ніжин) / За заг. ред. Ф. В. Барановського, Л. О. Дудки. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 80 с.

Матеріали надруковані в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань, джерел та інших відомостей відповідають автори публікацій.

© НДУ ім. М. Гоголя, 2020

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
Балабан Р. В. ЕЛЕКТОРАЛЬНА ПЕРЕБУДОВА ЧИ ПРОТЕСТ?: ПОШУК ІДЕНТИЧНОСТІ	5
Барановський Ф. В. ЛІБЕРАЛІЗМ VS РЕАЛІЗМ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ: ЯК ЗАХИСТИТИ СУЧАСНИЙ ЛІБЕРАЛЬНИЙ ТА ДЕМОКРАТИЧНИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК?	9
Бучин О. П. СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР ІМІТАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	12
Гесць І. В., Дудченко О. С. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	15
Горло Н. В. ІРІДЕНТИЗМ: ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС ЧИ ТЕХНОЛОГІЯ?	17
Дем'яненко Б. Л. ГЕНЕЗИС ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ І ПОРАЗКИ П. ПОРОШЕНКА	21
Дем'яненко В. М. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МАСОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ТА АКТИВНІ ПРОТЕСТИ В УКРАЇНІ: ДИНАМІКА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ	25
Дудка Л. О. МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	29
Карп'як О. М. СУЧАСНІ МІЖНАЦІОНАЛЬНІ СТОСУНКИ: ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ	33
Кіндратець О. М. ПОЛІТИЧНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА УЧАСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ ТА РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА	35
Крупеня І. М. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ: ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ	39

Левчук О. О. ПРОЦЕС НАРОСТАННЯ РЕЛІГІЙНОГО ТА ЕТНІЧНОГО ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ ЯК ФАКТОР ЗАГРОЗИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ.....	41
Лепська Н. В. СПЕЦИФІКА СУБ'ЄКТНОСТІ ДЕРЖАВИ В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	44
Мендрін О. В. ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ ТА МАКРОПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	47
Новакова О. В. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	50
Павлов А. Г. КОНСОЛІДАЦІЯ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ.....	53
Пашина Н. П. ВПЛИВ МІГРАЦІЇ НА ПОЛІТИКУ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ.....	56
Поліщук І. О. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ МЕНТАЛЬНИЙ ІМПЕРАТИВ УКРАЇНСТВА.....	59
Прядко Т. П. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОПУЛІЗМУ.....	61
Сергієнко Т. І. ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ГІБРИДНОГО МИРУ.....	64
Судак І. І. ПОЛІТИКА ПАРТНЕРСТВА НАТО ТА ГЛОБАЛЬНА СТРАТЕГІЯ США.....	68
Хорішко Л. С. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ЕЛІТИ ТА СУСПІЛЬСТВА В ПРОЦЕСАХ ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ.....	71
Taranenko Anna. EUROPEAN NEIGHBORHOOD POLICY AS CONFLICT PREVENTION INSTRUMENT.....	73
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	77

Р. В. Балабан
ЕЛЕКТОРАЛЬНА ПЕРЕБУДОВА ЧИ ПРОТЕСТ?:
ПОШУК ІДЕНТИЧНОСТІ

Потреба в трансформаційних процесах наявна в українському суспільстві як інституційно, так і на рівні суспільного запиту.

Запит на необхідність трансформації оцінюють, як «пошук внутрішньої ідентичності»[1]; «навздогінна модернізація»[2]; «незавершена революція»[3].

Електоральна хвиля 2019 р. мотивувалася теж тією ідеєю, що і протестні виступи – за зміни і справедливість. Електоральне волевиявлення не було ідеологічно чи партійно орієнтованим. Ідентичність вибудовувалась на основі символів (умовно і узагальнено – за позитивні зміни, прості рішення, швидко).

По факту, політичні субекти, не дивлячись на проголошені ідеї і принципи, об'єднуються на базі певних груп, які існували і без проголошення партійної структури і очевидно залишаються існувати і після електоральної девальвації їх партійних брендів. Вони уособлюються з певними постатями до яких сьогодні є довіра – тобто не об'єднуються навколо ідеї, яку б продовжили підтримувати не залежно від зміни лідера.

Електоральна хвиля 2019 р. продемонструвала позитивний символ – наявність певної ідентичності на противагу пропаганді про роздробленість і протистояння. Попередні виборчі кампанії проявляли електоральні бази у одного кандидата переважно на заході, у іншого на сході, що культивували в інформаційному просторі і формували парадигму роздробленості. Електоральна база виборців В. Зеленського, який переміг і став президентом переважно рівномірно по всій Україні, що дозволило використовувати символ-місію – «зшивати Україну».

Парламентські перегони 2019 р. продемонстрували збереження певної конюнктури. А саме швидкої появи нових суб'єктів, які виграли парламентські перегони і не мали попередньої історії політичної боротьби і становлення, захисту прав громадян, чи будь чого іншого, щоб наближало суб'єкт до соціальної чи політичної участі. Для легітимації своєї суб'єктності вони включили те, що називається громадській діяч «волонтер», «експерт», «нові обличчя» (попередники для легітимації включали «волонтерів», учасників АТО, активістів Майдану тощо). Новими політичними проектами в 2019 р. стала партія «Слуга народу» і партія «Голос», а так звані «старі» партії фактично відійшли на другорядні позиції з майже карликовими фракціями, які поки не здатні скласти парламентську противагу.

Ці субекти мало чим відрізняються від інших, які формують свій список, навіть з пропагандою залучення сторонніх, чи праймерізу, а по факту однією особою, чи кількома наближеними, що звичайно не афішується.

Але технологам вдалося досягти стійкого переконання, що бренд “Слуга народу” – це оновлення і системні зміни.

Ці події вже назвали, як електоральний майдан; контрбюрократична революція тощо.

Думаємо, що український виборець широким колом готовий проголосувати за ідейно, теоретично, політично невизначеного. Це дозволяє надавати бажані риси і ідеї своєму кандидату, а також ширший спектр очікувань. Тобто, визначеність одразу звужує банк виборців. Зазначимо, що визначеність і підтримка ідеологій в Україні відносно низька. Так, підтримка комуністичної - 3,8 %; соціалістичної – 5,8 %; соціал-демократичної – 10,2 %; зелених – 1,6 %; ліберальної – 2,1 %; християнсько-демократичної – 3,7 %; націонал-демократичної – 14,5 %. Також є ті, що не підтримують жодної – 9,8 % [4].

Парадоксально і дещо підзабуто, що колишній президент П. Порошенко і колишня парламентська більшість (політичні сили – Блок Петра Порошенка (21,82 %) і Народний Фронт (22,14 %), яких нищівно критикують і на критиці яких формувалась нова хвиля – виграла попередню кампанію, фактично, з аналогічним трендом.

П. Порошенку вдалося акумулювати імідж в 2014 р. політика, що виступив проти корупційної системи. Тоді системою уособлювався попередній президент В. Янукович і Партія регіонів. Так і те, що потрібно змінювати країну, «перезавантаження», «жити по новому», що були основними переможними гаслами 2014 р.

Голосування в 2019 р. потенційно теж було саме за зміни: «ні» – старим політикам, змінемо («зробимо їх»), а символом змін вже проти «корупційної системи» П. Порошенка став В. Зеленський і нова партія «Слуга народу». На парламентських виборах політична партія «Слуга народу» набрала 43,16 %.

Гіпотетично 43% відсотки – кластер українського суспільства, який прагне трансформацій і реформування. В 2014 р. сумарно 43% проголосували за зміни, проти старої системи в образі БПП і НФ, а НФ ще мав імідж сили молодих політиків. Так і в 2019 р. 43% проголосувало за зміни, проти старої системи і за молодих в образі нової політичної партії «Слуга народу».

Але маємо зазначити, що в українських реаліях голосування за зміни – це ідея певного делегування, а саме те, що парламент (влада) має зробити, щоб все було добре. Але концепт «щоб було добре» дуже слабо розроблено. Вибори стали досить примітивними з точки зору сенсів.

Фактично після парламентських виборів в інформаційному полі від імені вже політичних фракцій, якими стали «Слуга народу»(254 мандати), «Опозиційна платформа – за життя» (43 мандати), ВО «Батьківщина» (26 мандати), «Європейська солідарність» (25 мандатів), «Голос» (20 мандатів) маємо помітними, безумовно, партію «Слуга народу».

Це говорить, не просто про високу довіру новому президенту В. Зеленському і як наслідок до бренду «Слуга народу», але і про своєрідну українську мрію. Що хтось, наприклад президент і парламент, створить робочі місця, подолають корупцію, реформують країну.

Українське суспільство відчуває брак залученості і участі в політичних процесах. Щиро реагує на заклики про власну значимість, але делегує виконання власної мрії –

«роботу» новообраним. Не витрачаючи власного соціального ресурсу – будь які прагматичні результати не будуть оцінені.

Таким чином, голосуючи на парламентських виборах 2019 р. український виборець надав перевагу новій політичній силі (без політичної історії, політичного досвіду, політичної участі, політичної діяльності), без відомих облич і без ідеології. Виникає питання – за що голосував виборець? Як не парадоксально, але є використаною інтерпретація «класичних» очікувань. Тобто, новий порядок денний не запропонований.

Новий порядок денний не запропонований за виключенням кількох тез, як діджиталізація і країна в смартфоні. Це означає, що порядок денний не вичерпаний. Суспільство відчуває соціальну несправедливість в образі чиновника-корупціонера і олігарха. Це відчуття породжує недовіру до органів і установ і депресивні настрої в цілому. Суспільство відчуває себе не залученим і не важливим, що накладає ще один шар депривативних настроїв.

Суспільство стає все більш складнішим за структурою, а тому виникають кластери, які не залучені і не помічені старими методиками управління і комунікування. Вони можуть бути носіями нового порядку денного, а їх незалученість сприяє зниженню довіри до політичної системи, її делегітимація демонструє відставання реформаторських потуг від нових соціальних запитів.

В словах агітаційної кампанії Президента В. Ющенка чули «разом нас багато» і вкладали в це ідею спільної ідентичності громади і нової влади. Наступний Президент В. Янукович агітаційно декларував «почую кожного», в чому теж бачили і спільність і комунікації. Так само, як в агітці наступного Президента П. Порошенка «жити по новому» бачили ті ж нові комунікації народ-влада і Президент В. Зеленський також закинув тезу про те, що він буде запитувати у суспільства.

Фактично 15 років поспіль змінювані лідери нашої держави, приходять до влади, очевидно дякуючи технологам, які вдало підказують ключову тему про комунікації, ліфтинги, потребу бути почутим (залученим).

Проте українське суспільство виробило модель позитивних очікувань, прагнення патерналізму і раз на десять років демонструвати збій системи. Це говорить про те, що віра в дію «в один крок» домінує. А практика системної участі, системного громадського тиску, корегування політичного курсу уступає.

Штучне, або адміністративне стимулювання громадянського сектору матиме зворотні наслідки. Місія «влади» не ізолюватись, хоча по зовнішнім ознакам вже «нова» влада демонструє певну ізоляцію.

Також потрібно відзначити, що абсентеїзм набирає нового значення, окрім банальної пасивності, чи пасивної форми протесту він відображає певну ідентичність, яка абстрагується від держави і політики. На противагу ідентичностям, які вибудовуються і потребують ретельного предметного дослідження, суспільство (суспільні відносини) виробило стільники – певні замкнуті простори і замкнуті відносини. Думаємо, що тема про «стільникове суспільство», або стільники в соціальній структурі може стати наступною темою дослідження і обговорення.

Висновки:

1. В українському суспільстві сталим лишається запит на «зміни» (реформування, оновлення, трансформація, перезавантаження), проте різні соціальні категорії і кластери мають відмінну інтерпретацію цих змін. Ми передбачаємо, що підміна запиту на зміни може відбуватись шляхом пропаганди, популізму і PR. Надалі виникатиме питання балансу реальної модернізації суспільного укладу, функціонування політичної системи з пропагандою і популізмом.

2. Разом з тим, прагнення модернізації не реалізується в постійну громадську роботу, лобізм тощо. Виникає когнітивний дисбаланс. З одного боку прагнення до змін («покращення вже сьогодні»), але при цьому не готові докладати зусилля, виходити із зони комфорту, умовно заробляти більше і більше сплачувати податки. Оперувати прагматичними цілями, як предметні вимоги – відсоток оподаткування, квоти тощо.

3. Запит на зміни, а саме реформування політичної системи і економічних відносин, підмінено пропозицією «нових облич». Тут присутня і романтична віра простою дією реалізувати системні зміни. Формування партійних списків, пошук нових облич, ініціація рекрутингових акцій до цих списків не що інше як запізнення в систематичному демонстративному оновленні політичних груп, демонстрації походження (зростання) нових лідерів. Тобто, штучна інтерпретація походження «нових облич». Раціонально, здавалось би, що «нове обличчя» без попередньої історії, досвіду соціальної роботи, політичного зростання є недоліком, але в українському суспільстві вважається позитивною ознакою ніби не повязаності з кланами (олігархами, старими політиками). Проте «нові обличчя» не лікують політичну систему.

4. Політики-лідери задають парадигму, в тому числі для вибудовування ідентичності, часто вони будуються на запереченні, чи протиставленні, оскільки на погляд політиків (технологів) це дає електоральні переваги. Настав час пропаганди нової ідентичності – успішна Україна, яку потрібно наповнити сенсом і інтерпретаціями. Перший ешелон роботи за вченими і експертами.

Список використаної літератури:

1. Сич О. Соціально-консервативний націоналізм. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2019. 544 с.
2. Зеленько Г. «Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України. Київ: Критика, 2003. 215 с.
3. Політика суспільних реформ: стратегія, механізми, ресурси: збірник наукових праць / за ред. О.О. Рафальського, О.М. Майбороди. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Курасв НАН України, 2018. 472 с.
4. Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. Київ: Інститут соціології НАН України. 2010. 636 с.

Ф. В. Барановський
ЛІБЕРАЛІЗМ VS РЕАЛІЗМ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ:
ЯК ЗАХИСТИТИ СУЧАСНИЙ ЛІБЕРАЛЬНИЙ ТА
ДЕМОКРАТИЧНИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК?

Розглянуто дилему співвідношення лібералізму і реалізму як двох сучасних парадигм міжнародних відносин в контексті їхнього впливу на сучасний ліберальний та демократичний світовий порядок. Констатовано кризовий стан сучасних світових безпекових організацій щодо спроможності захисту норм міжнародного права. Зроблено висновок про необхідність поглиблення процесу демократизації у глобальному масштабі, що має сприяти згуртуванню навколо спільних ліберальних цінностей, в основі яких лежить концепція толерантності.

Ключові слова: лібералізм, реалізм, світовий ліберальний порядок, глобальна демократія, світова безпека, міжнародне право, ліберальні цінності.

Вічна дилема, яку уособлюють в собі такі теоретичні парадигми міжнародних відносин як реалізм і лібералізм, знову стає актуальним дискурсом сучасної політики і геополітики у глобальному масштабі, оскільки справжніми іпостасями цих парадигм є відповідно війна та мир.

Реалізм заснований на людському егоїзмові і жазі до влади. Індивідууми складають основу держави, яка переслідує власний національний інтерес, визначений умовами сили. Сила розглядається передусім як наявність необхідних матеріальних ресурсів, щоб фізично шкодити або примушувати підкорятися інші держави. Передбачається, що держави, або ті, хто діють від імені держави мають бути раціональними акторами. Раціональне ухвалення рішення призводить до прогресу національного інтересу. Головним чинником при цьому є те, що держави існують в анархічній міжнародній системі, що характеризується відсутністю авторитетної ієрархії. Одним з класичних прикладів реалістичної теорії міжнародних відносин є «війна усіх проти всіх» Томаса Гоббса.

Лібералізм вважає, що людська природа в основному добра і що можна поліпшувати матеріальні умови не за рахунок шкоди іншим, а на основі соціальних успіхів. Погана або зла поведінка є продуктом неадекватних соціальних установ і непорозумінь серед лідерів. Війна є продуктом суспільства. Вона не є природним станом, а виникає у результаті дефектів у суспільстві, які можуть бути подолані.

Згідно з Імануелем Кантом, міжнародна анархія може бути подолана через деякий вид колективної дії – федерації держав, в якій суверенітети залишались б неушкоджені. Звідси виникає необхідність створення взаємозалежності між державами, яка б піднімала вартість війни. Основою такої взаємозалежності мала стати і, зрештою, стала вільна торгівля, як домінанта над національною економічною самодостатністю.

У даному аспекті, говорячи про ХХ століття та початок ХХІ-го і починаючи з міжвоєнного періоду 20-30 років ХХ століття, варто згадати так званий Вілсонівський ідеалізм, названий по імені Вудро Вілсона, який стояв у витоків Ліги Націй. Війну можна запобігти. Більш ніж половина положень угоди Ліги зосередилася на запобіганні війни. Угода також включала положення, що узаконює поняття колективної безпеки, в чому агресії однієї держави протистояла б колективна дія, утілена в лізі націй.

На той час створення Ліги Націй було безумовним прогресивним кроком уперед. Не дивлячись на відсутність в Ліги політичної ваги для здійснення власних повноважень, на колапс тогочасної світової економіки, по суті, це була перша спроба приборкати анархічність міжнародної системи, створити розумні і адекватні міжнародні правила гри та принципи міжнародного права.

Однак на заваді зміцнення ліберальних тенденцій стала світова економічна і соціальна криза і агресивний ревізіонізм Японії, Італії і Німеччини. Іншими словами, демократичні держави знесилювалися, а диктаторські режими, навпаки збуджувалися. Була втрачена віра в демократію і вільну ринкову економіку, в той час коли широко поширений пацифізм, ізоляціонізм, і велике бажання уникнути помилок 1914 року залишили західних лідерів без волі і засобів робити спротив реакційним силам.

Декілька аналогій між Лігою Націй і сучасною ООН. Серед позитивних аспектів існування Ліги Націй можна передовсім виокремити гуманітарні акції, такі як боротьба із епідемічними хворобами, із рабством, за права жінок, так само активно діє і сучасна ООН.

Щодо провалів Ліги, то варто відмітити, що Ліга не мала реальної сили реалізувати міжнародне право. Вона не змогла зупинити Японію коли остання атакувала Китай і не відіграла жодної ролі у Другій світовій війні. Кінець Ліги Націй настав коли Італія атакувала Ефіопію, яка також була членом Ліги. Ліга Націй при цьому не зробила жодних дій. Коли Ліга не робила нічого, що зупинити агресію, вона стала безсилою. Теж саме можна сказати про сучасну ООН, коли Росія, будучи членом Радбезу ООН анексувала частину України – члена ООН. При цьому сама організація виявляє цілковиту неспроможність власних інститутів.

Отже, сама сучасна ситуація нагадує ситуацію перед Другою світовою війною. Перш за все, йдеться про спробу невірних, авторитарних і реваншистських держав, а саме таких наддержав як Росія і Китай, нав'язати решті світу альтернативне бачення принципів функціонування міжнародного порядку.

Загалом, говорячи про сучасну ситуацію з міжнародною безпекою та принципами глобального співіснування, важливо підкреслити, що цивілізований світ раз за разом втрачає пильність, не помічаючи вчасно небезпечні зміни світової кон'юнктури. Нажаль це підтверджує період між Першою і Другою світовими війнами, коли в результаті невчасного усвідомлення небезпек і загроз, уповільненої реакції на події, запізнілих і часто помилкових дій людство опинилося перед незворотними наслідками та обличчям неминучої війни, де жодних інших шляхів для розв'язання проблеми і врятування ситуації вже не залишалося.

Отож поточна ситуація нагадує всі попередні, адже перші дзвіночки з'явилися під час відомої мюнхенської промови російського лідера у 2007 році, в якій він недвозначно окреслив реконфігурацію нового світового порядку. Проте, а ні після вторгнення Росії у Грузію у 2008 році, а ні після вторгнення в Україну у 2014 році, та навіть після втручання у конфлікт у Сирії так званий західний естаблішмент не зробив потрібних висновків і лише після спроб гібридного втручання з боку Росії у внутрішні справи та внутрішню політику західних демократій нарешті прийшло усвідомлення небезпеки, яка нависла на всім цивілізованим світом. Принаймні про це вперше було заявлено на безпековій конференції у Мюнхені у 2017 році.

Отже, знадобилося більше 10 років, щоб лише констатувати незаперечний факт повзучої агресії світового авторитаризму на чолі з Росією проти держав сталої демократії та основ сучасного світопорядку.

Які висновки напрашуються? На превеликий жаль, багато представників еліти, яка представляє країни так званого цивілізованого світу, нібито відчують себе сторонніми спостерігачами, котрі майже змірилися зі станом речей, що існує. У них є відсутньою воля і бачення робити певні кроки і запропонувати ефективні шляхи. Складається враження, що сучасний альянс вільних націй складається з тих, хто хоче, але не може і тих, хто може, але не хоче.

Головною перешкодою на шляху до ефективної протидії наявним викликам і загрозам бачиться внутрішня криза взаємин у середині конгломерату країн сталої демократії. Йдеться про ситуацію, де вони замість згуртування навколо спільних цінностей та вироблення спільного, повністю узгодженого і збалансованого плану дій з'ясовують стосунки між собою. Зокрема, можна виокремити проблему газопроводу «Північний потік – 2», проблему витрат на оборону всередині НАТО і особливо питання створення так званих окремих збройних сил єдиної Європи. Останнє є дуже цікавим і не позбавленим логіки, але так чи інакше без США об'єднана Європа не впорається самотужки з теперішніми та майбутніми загрозами. Що являла собою Європа за часів Другої світової війни добре відомо. Європа має гуртуватися за ціннісним, а не за географічним або територіальним принципом. Вона має залишатися сама собою, підтримуючи при цьому трансатлантичну єдність. Її завдання полягає у тому, щоб робити адекватний внесок у боєздатність НАТО, не підриваючи довіру свого головного союзника всередині альянсу.

Аналізуючи кризові явища в сучасному світі, можемо помітити характерну рису, яка присутня на різних рівнях, а саме конфлікт цінностей. Даний конфлікт має цивілізаційну основу. Різні цивілізації продукують різні норми і цінності. Так зване зіткнення цивілізацій відбувається не тільки на глобальному, але й на регіональному та навіть локальному рівнях. Наріжним каменем, що диференціює норми і цінності, є ставлення до концепції поваги, яка міцно пов'язана з концепцією толерантності. Проблема полягає у тому, що в одних культурах з повагою ставляться до традицій, які відрізняються, а у інших – ні.

Отже, в сучасному світі вищезгадані норми і цінності уособлюють такі принципи як свобода, толерантність, права людини, здатність до компромісу та консенсусу,

взаємоповага, примат громадянського суспільства над державою. Вони можуть бути гарантовані та впроваджені лише в рамках демократичного політичного режиму, за умов справжнього плюралізму, дотримання закону та поваги до нього, що підвищує рівень легітимності та довіри.

Дана довіра переноситься даними державами з внутрішніх рамок на міжнародний рівень, коли сучасні держави з демократичним політичним режимом завжди вирішують власні суперечки цивілізованим способом, ніколи не вступаючи у збройні конфлікти. Тобто, іншими словами, сучасні демократії ніколи не воюють між собою.

Наявність високого ступеня довіри на всіх рівнях, що були описані вище, демонструє відкриті і дружні відносини між державами. Сьогодні найбільш яскравим прикладом цього є Європейський Союз. Принципи його функціонування могли би слугувати моделлю глобального співіснування сучасних держав.

УДК 141.7

О. П. Бучин СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР ІМІТАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Оскільки людина усвідомила себе як людину, то невід'ємною частиною її буття стала віра в ідеали та прагнення їх досягти. На ґрунті мрій та фантазій маси людей виникла не менша маса спекуляцій правдою. Термін «правда» часто сприймається як аналог терміну «істина» (достовірна інформація), хоча сутність цих феноменів різна. Класичним означенням істини з античних часів є «відповідність знань дійсності». Правда є думкою-гадкою. Звідси, істина ніколи не має національного характеру, а правда може бути як національною, так і політично забарвленою: піонерська, комсомольська, Деснянська тощо.

В сучасному світі фейкова інформація (англ. *fake* – підробка) посіла чільне місце і стала важливою складовою політичних процесів. Англійський тлумачний словник так пояснює слово «фейк»: **Fake** /feɪk/ n [C] *story, work of art, etc that seems genuine but is not; person who tries to deceive by claiming falsity to be or have sth: (attrib) a ~ picture. ~ (up), make (eg a work of art, a story) in order to deceive: ~ an oil-painting. There wasn't a word of truth in what he said; the whole story had been ~d (up), invented.* [1, p. 307].

Усвідомлення імітації як найважливішої складової політичних процесів відбувалося тривалий час і отримало своє відверте вираження у працях Ніколло Макіавеллі (1469 – 1527). У славетній праці «Державець» було відкрито скриньку Пандори: виявляється, що можна жити не оглядаючись на Бога, а політикам була запропонована аморальна поведінка і використання свідомо хибної інформації (брехні). І ці настанови філософа стали дуже ефективними засобами у політиці. Як пишуть у Вікіпедії, зараз «термін макіавеллізм асоціюється з політичними махінаціями, підступом і реальною політикою» [2].

В умовах глобалізації «коло суб'єктів імітації значно розширюється і симулятивні образи вражають масову свідомість наче символічні віруси, маніпуляції стають звичайною справою. Суспільство хворіє і хвороба для багатьох хворих плине непомітно, бо задача імітації полягає ще у тому, щоб переконати маси у правильності політики та ідеології за умов реального панування подвійних стандартів і надзвичайно мінливих моральних установок» [3, с.55].

Моральні особистості у своїй діяльності орієнтуються на Бога. Саме таких людей-філософів мала б готувати Академія, яку організував Платон (427 – 347). Але багатівікова практика показала, що навіть освіта підлягає імітації, а на державні посади можна посадити невігласів, які будуть відстоювати правду, яка вигідна їм самим, насамперед, та політичній силі, до якої вони на даний момент причетні. То чому ж ми дивуємося, коли той чи інший депутат, наприклад, безпосередньо перед голосуванням щодо чергового законопроекту каже одне, а голосує суто протилежним чином? А справа в тому, що немає правди для всіх одноєї, кожен ладен битися за «свою» правду. Оскільки логіку та етику вже не викладають як обов'язкові предмети вишах, то стає все складніше подолати психологічний стереотип ототожнення правди та істини, прищепити основи моралі. До речі, не може бути пост-істини. Може бути інша істина, бо дійсність змінюється. Пост-правда ж часто є розчаруванням у тих надіях, які закладені у правді, тобто певній ментальній позиції.

Платон вважав, що нормальну (розумну, моральну) людину треба ще вмовляти прийти до влади і керувати іншими людьми, бо моральні особистості чудово розуміють тягар влади і необхідність професійних знань для конкретного типу праці. В сучасних умовах аморальних особистостей не треба умовляти, вони знаходяться під впливом хвороби до влади, бо влада пов'язана з власністю і можливістю швидко стати заможними. Невіглас навіть і не здогадується які професійні вимоги висуває та чи інша посада (особливо це стосується посад, від яких залежить державотворення).

Невігластво поширюється у глобальних масштабах і виявилось, що політикам не треба знати елементарну логіку Аристотеля (384 – 322) і навіть розмовляти нормально не треба. Зверніть увагу, що доволі часто стали з'являтися люди у політикумі, ляпи яких, народ залюбки цитує. Та і «мислення», яке демонструють політики часто навіть і мисленням назвати не можна. Ґрунтом простору імітації, фейкової інформації, правди (ментального життєвого настрою) і відповідної практичної діяльності стають невизначеність, суперечливість, непослідовність та відсутність обґрунтованості як думок, так і проектів на зразок проекту «Стіна». Якщо закони нормального, морального інформаційного простору не виконуються, то не дивно, що маси людей постійно мають справу з рибою «другої свіжості». «Друга свіжість – це дурниця! Свіжість буває тільки одна – перша, вона ж і остання. А якщо осетрина другої свіжості, то це означає, що вона тухла!» (переклад наш – О.Б.) [4, с.817]. Але, якщо тухлу рибу неважко розпізнати, то тухлу «інформаційну рибу» можна навіть вживати і до пори до часу не відчувати дискомфорту. Наразі дискомфорт проявляє себе у зростанні нервової напруги населення від тиску політики. Суперечності, які штучно створюються, насамперед, на національній (мовній), географічній та релігійній основах, в рази збільшують градус політизованості

суспільства. Якщо зіткнуті різні правди «лоб у лоб», то люди схильні битися за свою правду до кінця. І, напевно, є ляльководи, яким це вигідно.

Коли у суспільстві панує не істина, а та чи інша правда, то достовірна інформація в умовах глобальної ворожнечі між людьми тимчасово недоступна. Коли ця інформація стає історичною (з'являється достовірна інформація здебільшого про давнє минуле), і здебільшого втрачає свою темпоральну актуальність, то приходиться розчарування і таку інформацію сприймають як пост-правду. Як то кажуть, всі ми розумні «заднім» розумом, тобто розуміємо щось значно пізніше, аніж цього потребує час. Достовірна інформація про теперішній час не з'являється автоматично. Достовірна інформація небезпечна для влади і тому носії цієї інформації часто знищуються, бо саме вони можуть задати інший вектор розвитку регіональної чи державної історії.

Владі зручно створювати утопії. Утопії є привабливими і створюють у суспільстві атмосферу оптимізму, але оскільки утопії у сучасних динамічних умовах, так само швидко зникають, як виникають, то це і створює соціальну атмосферу депресії, бо руйнуються мрії, життєві орієнтири і життя для багатьох людей взагалі втрачає сенс.

Ще одна проблема. Простір імітації в умовах глобалізації суттєво змінив соціальний просторово-часовий континуум: звичні поняття «тут» і «там», «зараз» та «потім» не мають чіткої межі. Просторово-часовий континуум завдяки сучасним інформаційним засобам сам перетворився на дещо фантастичне, коли люди здатні одночасно віртуально поєднувати різні хронотопи. У хронотопах визначальним є час, який у реальному житті постає як змарнований, «вбитий», бо плине у просторі імітації!

Політики успішно випробовують різні типи маніпуляцій. Підґрунтям багатьох з них є страх, який здатен руйнувати суспільне буття на основі будь-якої «правди», перетворюючи його на рабське, тваринне існування. Великі маси людей не готові психологічно сприймати Істину, навіть якщо достовірна інформація все ж таки потрапляє в інформаційний простір, бо так званий «здоровий глузд» має в основі розсудок, який зовсім не гарантує масове соціальне буття *homo sapiens*. Тільки розумна людина здатна сприймати істину і триматися істини, а розсудок є осередком виникнення множини, яка має привабливу назву «правда». Правди можуть швидко змінювати одна одну і за такими змінами часто важко встановити правоту того, чи іншого соціального суб'єкта. Так звана «пост-правда» з'являється, коли вже точка біфуркації пройдена. Але, навіть якщо достовірна інформація з'являється, так би мовити «не вчасно», із запізненням, то це все одно важливо, бо дозволяє нарешті чорне назвати «чорним», а біле назвати «білим» і повернути *homo sapiens* їх статус.

Список використаної літератури:

1. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner`s Dictionary of Current English. // Russian Language Publishers Moscow, Oxford University Press – 1982.
2. Нікколо Макиавеллі. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D1%96%D0%BA%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE_%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D1%96%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D1%96

3. Бучин О.П. Про роль символів у соціальному просторі імітації. //Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. Випуск 18. Львів, 2018.

4. Булгаков М.А. Мастер и Маргарита. //Михаил Булгаков. Собрание сочинений в одной книге. Издательство «Клуб семейного досуга». Харьков. Белгород. 2011.

УДК: 342.4: 341.1/8

І. В. Гець, О. С. Дудченко
ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ:
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Конституція України проголошує Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою [1]. Проведення політичних, соціально-економічних та правових реформ в Україні відбувається в рамках євро інтеграційного курсу України. У зв'язку з цим важливе значення мало прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07 лютого 2019 р. № 2680-VIII, що свідчить про гарантування стабільності європейського напрямку розвитку нашої держави та зобов'язання дотримуватися стабільності конституційного ладу [2]. Закріплення курсу інтеграції до ЄС і НАТО на рівні Основного Закону – це сигнал західним партнерам України, оскільки фіксація в Конституції означає, що цей курс визначено і змінити його буде або складно, або практично неможливо [3, с. 106].

Окремі аспекти реалізації Україною курсу на набуття повноправного членства в Європейському Союзі були предметом наукових досліджень ряду вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі права, політології, державного управління, навіть економіки. Серед них, зокрема, варто назвати, таких авторів, як Ф.В. Барановський, Я.О. Бень, Л.М. Дешко, М.А. Веліт, О.М. Мещерякова, Л.Р. Наливайко, В.В. Речицький, О.Г. Кушніренко, А.А. Яковлева, Т.М. Слінько та інших відомих дослідників. Крім того, варто зазначити, що багато сучасних публікацій, присвячених аналізу євроінтеграційних процесів в Україні, носять політологічний характер.

Метою змін, передбачених Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07 лютого 2019 р. № 2680-VIII є законодавче закріплення в Конституції України цивілізаційного вибору, європейської ідентичності Українського народу та незворотності стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [4].

Особливістю змін, що було внесено до Конституції України в 2019 році, було те, що до повноважень Верховної Ради України було додано «реалізацію стратегічного курсу

держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [2].

Крім розширення повноважень Верховної Ради України, зазначеним Законом України передбачалося внесення змін і до сфери повноважень уряду нашої держави, зокрема, Кабінет Міністрів «забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [2].

Прийняттю даного Закону України передував Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) (реєстр № 9037) вимогам статей 157 і 158 Конституції України) (справа № 2-361/2018(5008/18)) від 22 листопада 2018 року № 3-в/2018 [5].

Так, Велика палата Конституційного Суду України, розглянувши відповідне конституційне звернення Верховної ради України, дійшла висновку та визнала таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) (реєстр № 9037) [5].

Отже, Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07 лютого 2019 р. № 2680-VIII закріплено незворотність стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. У пояснювальній записці до документу зазначається, що зміни мобілізуватимуть українське суспільство і українську владу та сприятимуть реформам, спрямованим на досягнення критеріїв повноправного членства в ЄС і НАТО.

Варто підкреслити, що Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07 лютого 2019 р. № 2680-VIII вносить зміни до преамбули і статей 85, 102, 116 Конституції України.

Важливе значення для здійснення подальшої євроінтеграційної політики України мало видання Указу Президента України «Питання європейської та євроатлантичної інтеграції» від 20 квітня 2019 року, який затвердив План заходів з реалізації стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору «з метою забезпечення незворотності європейського та євроатлантичного курсу України» [6].

Таким чином, закріплення на конституційному рівні правової визначеності курсу України на членство в ЄС і НАТО мобілізуватиме українське суспільство і українську владу та сприятиме реформам, спрямованим на досягнення критеріїв повноправного

членства в ЄС і НАТО, реалізації європейського та євроатлантичного вибору через розширення та поглиблення співробітництва України з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : Верховна Рада України; Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 р. [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу до джерела : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України № 2680-VIII від 7 лютого 2019 р. Голос України. 20 лютого 2019. № 34.

3. Черняк Є.В. Роль глави держави в охороні Конституції України / Є.В. Черня // Порівняльно-аналітичне право. – 2019. – № 6. – С. 106–110.

4. Веліт М.А. Європейський вибір України як конституційна цінність. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2019. № 16. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15749478875628.pdf>

5. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) (реєстр № 9037) вимогам статей 157 і 158 Конституції України) (справа № 2-361/2018(5008/18)) від 22 листопада 2018 року № 3-в/2018: Конституційний Суд України. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_v_2018.pdf

6. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції : Указ Президента України від 20 квітня 2019 р. № 155/2019. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1552019-26586>

УДК 323:329.4-047.82:327

Н. В. Горло

ІРЕДЕНТИЗМ: ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС ЧИ ТЕХНОЛОГІЯ?

Іредентизм досліджується як вид політичного процесу, що спрямовується до певної мети, має структуру, ідейне обґрунтування, етапи формування. На прикладі грецького іредентизму («енозісу») та російського іредентизму у Криму показано, що реалізація мети учасників іредентизму досягається через застосування певних технологій – дипломатичні та військові засоби чи анексування території.

Ключові слова: іредентизм, політичний процес, політична технологія, споріднена держава, національна меншина, поліетнічна держава, анексія.

Переважна більшість країн світу є поліетнічними, тож у кожній з них неминуче постає проблема меншин. Чимало держав законодавчо регламентують статус етнічних меншин, визначаючи їх правовий статус та надаючи їм певні політичні та соціально-економічні права. Проте окремі країни законодавчо не визнають статус меншин, які проживають на їх території, як, наприклад, Франція. Але у будь-якому випадку етнічна ідентичність посідає вагомe місце в ідентифікаційній системі кожної людини, і, хоч етнічність як політичний ресурс тривалий час може бути не затребуваною, все ж у випадку загрози інтересам етнічної групи неминуче відбувається її політизація. Саме тому чимало протестних рухів у сучасному світі обумовлені зростаючою роллю етнічного чинника у політичних процесах.

Багато меншин є частинами так званих «розділених народів», отже, мають материнську, або споріднену державу, яка, як правило, виявляє інтерес до добробуту споріднених груп. На цьому ґрунті можливе виникнення іредентизму як сукупності стратегій і дій спорідненої держави й іреденти – національної меншини у складі поліетнічної держави, метою яких є об'єднання в одному політичному організмі етнічної спільноти, яка розділена кордонами між двома/кількома державами. Зауважимо, що мова йде саме про національні меншини, які проживають у регіонах, що межують зі спорідненими державами. Як правило, іредента характеризується компактністю розміщення на певній території, хоча з поживавленням міграційних процесів ця ознака не відіграє вирішального значення. Таке розуміння іредентизму дозволяє розглядати його як різновид політичного процесу. За визначенням С. Гайдая, «політичний процес» – це сукупність дій його учасників, що відбуваються у певних окреслених межах та які спрямовані як на підтримку та формування політичної системи, так і руйнування та підризу усталених принципів, норм, законів та політичного устрою (ладу)». Як зазначає дослідник, ареал впливу та розповсюдження охоплює не лише простір окремої держави, а й простір поза її межами [1, с. 86]. Іредентизм спричиняє міждержавні політичні конфлікти, тим самим дестабілізуючи політичну ситуацію в певному геополітичному регіоні, адже він виступає як тріада, представлена такими суб'єктами: національна меншина-іредента, іредентистська держава і поліетнічна держава, у якій проживає іредента. Усі суб'єкти тріади мають власні цілі і ресурси для їх реалізації.

Безумовно, іредентизм виникає тоді, коли поєднуються інтереси спорідненої держави й національної меншини, тобто коли іредентистська держава апелює до почуттів спорідненої групи, наголошуючи на розділеності етносу як проблемі, а національна меншина сприймає іредентистські гасла й починає орієнтуватися більше на сусідню державу, аніж на державу проживання. Англійська дослідниця Дж.К. Фузесі вважає, що іредентизм є своєрідним партнерським проектом, який підтримується обопільними і одночасними зусиллями спорідненої держави і етнічно спорідненої групи [2, р. 18].

Третій учасник – це поліетнічна держава, внутрішньополітичній стабільності у якій загрожують дії іредентистів. На нашу думку, з посиленням інтеграційних і

глобалізаційних процесів у світі можна вести мову про розширення учасників взаємодії і появу четвертого суб'єкта, а саме міжнародних організацій, які виступають арбітром у політичних суперечках і чия позиція може вплинути на дії суб'єктів політики іредентизму. Наприклад, варто згадати позицію ЄС і НАТО щодо недопущення членства у цих структурах за умови існування невирішених територіальних суперечок у країн-претендентів, що змушує ці країни відмовитися від територіальних претензій і обмежитися посиленням впливу на споріднені групи.

У цьому контексті доцільно наголосити, що сучасний іредентизм проявляється у різних формах, як у «жорсткій», що передбачає анексування території разом з населенням, так і у «м'якій», тобто у посиленні впливу на споріднені етнічні групи і поступове залучення до політичних процесів у спорідненій державі через надання виборчого права представникам споріднених груп та низки привілеїв у навчанні чи працевлаштуванні.

Іредентизм як політичний процес завжди має ідейне обґрунтування. Найчастіше ядром етнічної ідеології іредентистів виступає ідея відродження «Великої держави», у якій етнічна група домінувала, а період існування держави уявляється як «золоте століття». Етнічна ідеологія виробляється завдяки зусиллям політиків, науковців, журналістів, поширюється через систему освіти, ЗМІ, її активними суб'єктами є політичні партії радикально-націоналістичного налаштування. Відповідно, іредентистський проект має й певні етапи просування, від визрівання ідеї до спроб щодо реалізації. Як приклад доцільно згадати грецький іредентизм, відомий як «енозіс». Суб'єктами іредентизму у ХІХ – на початку ХХ століття виступали, з одного боку, Грецька держава і малоазійські греки, а у сьогоденні – греки-кіпріоти. Грецький енозіс надихався «Мегалі ідея» («Великою ідеєю»), яка передбачала об'єднання грецького народу у державі, яка б повторювала кордони Візантійської імперії, що свого часу включала Македонію, Фессалію, Фракію, Епір, Крит, Кіпр, острови Егейського моря і частину турецьких земель. Вже тоді було очевидно, що іредентистський проект мав не лише об'єднавчий, але й експансіоністський характер. Сутність ідеї розкрив В. Виноградов, відзначивши, що «мегалі ідея, коли «збирання» греків під одним державним дахом тільки почалося, містила потужний об'єднавчий заряд, але в перспективі містила претензії на землі з етнічним змішаним населенням і на території, де вже давно і міцно осіли інші народи» [3].

Грецька влада у прагненні реалізувати політику іредентизму вдавалася до різних заходів і способів, у тому числі військових. Зокрема, у ході Балканських війн 1912-1913 рр. та Греко-турецької війни 1919-1922 рр. їй частково вдалося задовольнити претензії. На досягнення мети працювала й грецька дипломатія. Тож можна вести мову про застосування технологій як засобу реалізації іредентистської політики. Політичні технології виступають як сукупність послідовних процедур, прийомів і способів діяльності, спрямованих на найбільш оптимальну та ефективну реалізацію мети і задач конкретного актора при вирішенні певної проблеми [4, с. 424]. Тож вважаємо, що технології є невід'ємною складовою іредентизму як процесу, передбачаючи низку конкретних засобів і кроків по досягненню мети.

Ознаки іредентизму як процесу і застосування низки технологій бачимо на прикладі російського іредентизму в Криму. На нашу думку, у цьому випадку мали місце обопільні зусилля іредентистської держави і спорідненої групи. За даними Всеукраїнського перепису населення (2001 р.), у Криму етнічно російське населення кількісно переважало, налічуючи трохи більше 58% населення. Безумовно, не всі етнічні росіяни орієнтувалися на Російську Федерацію, але певна частина досить активно реагувала на російський вплив у регіоні, який проявлявся у різноманітних формах: діяльність проросійських партій і громадських організацій, постійна присутність російського інформаційного продукту у медіапросторі, реалізація комплексу заходів по підтримці співвітчизників (нагороди найбільш активних діячів, навчання в російських вишах тощо). Українські експерти вважають, що Росія проводила власну політику ідентичності в названих регіонах, яка виявилася досить успішною. Наслідком цієї політики стало те, що, як зауважує А. Жумаділов, «профіль середньостатистичного жителя Криму дедалі більше резонує із профілем середньостатистичного жителя Російської Федерації» [5, с. 99]. А у 2014 році влада Російської Федерації скористалася складною внутрішньополітичною ситуацією в Україні і анексувала Крим. Отже, бачимо приклад реалізації іредентистського проекту, у якому мали місце як обопільні зусилля учасників, що засвідчує швидке включення кримської влади у процес підтримки рішень російської влади, так і застосування технології – анексії півострова з порушенням усіх норм міжнародного права.

Отже, іредентизм доцільно характеризувати як вид політичного процесу, що має мету, структуру, ідейне обґрунтування, етапи формування, а реалізація мети учасників іредентизму досягається через застосування певних способів і засобів (технологій), одним з яких є анексування території.

Список використаної літератури:

1. Гайдай С.В. Дослідження суспільно-політичного процесу: особливості, складності та український контекст. *Наукові праці МАУП*. 2017. вип. 52(1). С. 85-93.
2. Fuzesi J. C. E. Explaining irredentism: the case of Hungary and its transborder minorities in Romania and Slovakia: A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of PhD in Government. London School of Economics and Political Science: University of London, 2006. 378 p. URL: <http://etheses.lse.ac.uk/id/eprint/2935>.
3. Виноградов В.Н. Об исторических корнях «горячих точек» на Балканах. *Новая и новейшая история*. 1993. № 4. URL: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/BALKANS.HTM>
4. Соловьев А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Аспект Пресс, 2009. 575 с.
5. Жумаділов А. Реінтеграція Криму: методологічні аспекти. *Національна безпека і оборона*. 2014. № 5-6. С. 97-99.

Б. Л. Дем'яненко
ГЕНЕЗИС ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В УКРАЇНІ:
ЗДОБУТКИ І ПОРАЗКИ П. ПОРОШЕНКА

У тезах автор спробував прослідкувати генезис інституту президентства в Україні у контексті європейської та світової демократичної практики на прикладі президентської каденції П. Порошенка (2014–2019), виділити позитивні (кампанія декомунізації та активізація процесу українізації; започаткування освітньої та реформи децентралізації; реформування та переозброєння української армії; відновлення курсу на євроатлантичну інтеграцію, закріплення в Конституції України стратегічного курсу України на членство в ЄС і НАТО; безвізовий режим для громадян України; отримання УПЦ Томосу про автокефалію) та негативні (імітація боротьби з корупцією; відсутність справжньої деолігархізації країни; народження нового українського феномену – «клану Порошенка»; непотизм; різка критика українськими експертами і громадськими організаціями практичного перебігу судової реформи; консервування попередньої виборчої системи; збереження тіньової економіки й офшорів) риси його президентської каденції.

Ключові слова: інститут президентства, президентська каденція П. Порошенка, євроатлантична інтеграція, деолігархізація, реформа децентралізації.

25 травня 2014 р. українці вибрали П. Порошенка Президентом України. Він став першим із гарантів Конституції України, кому на момент обрання ще не було 50-ти років, другим, після Л. Кравчука, обраним у першому турі, і єдиним, хто обійняв цей пост за підсумками позачергових президентських виборів.

Боротьба з корупцією була одним із найголовніших гасел П. Порошенка й ключовою вимогою західних партнерів України. Але щодо «вільної конкуренції» в Україні, то ця дефініція так і залишилась химерною: олігархи за часів президентства П. Порошенка залишилися на своїх місцях, а в державних органах влади присутні їхні люди, які допомагають лобювати і «продавлювати» вигідні олігархам політичні рішення. Знищення корупції в Україні відбувалося дуже повільними кроками.

За наполягання США, ЄС і західних кредиторів Україна створила й запустила роботу низки антикорупційних органів. Запрацювало Національне антикорупційне бюро (НАБУ), яке займається розслідуванням корупції на найвищому рівні. У межах Генеральної прокуратури України (ГПУ) створили автономну спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП), а для контролю способу життя чиновників і моніторингу електронних декларацій створили Національне агентство запобігання корупції (НАЗК). В останні тижні президентської каденції П. Порошенка створено спеціальний антикорупційний суд, який займатиметься справами, які розслідуватиме НАБУ. Для боротьби з корупцією в сфері державних закупівель запустили систему

електронних торгів ProZorro. Проте, антикорупційні органи створювалися не завдяки добрій волі апарату влади, а під тиском західних партнерів і кредиторів, і на повну силу вони так і не запрацювали. Яскравий приклад, фініш президентських перегонів і корупційний скандал в оборонній сфері за участю близького соратника П. Порошенка О. Гладковського, де яскраво проявилася бездіяльність вищеназваних антикорупційних органів. Попри все, за 5 років президентства П. Порошенка міжнародні організації зафіксували прогрес у боротьбі з корупцією. Якщо за результатами 2013 р. в міжнародному індексі сприйняття корупції від Transparency International Україна посідала 144 місце, то за п'ять років держава покращила свій результат й піднялася на 120 місце [5].

В Україні так і не відбулося справжньої деолігархізації. Найбільше від неї постраждали дніпропетровський олігарх І. Коломойський і Д. Фірташ, найменше – Р. Ахметов. Його статки на початку російсько-української війни у 2014 р. упали з \$22,4 млрд. до \$3,5 млрд., але потім почали рости і станом на лютий 2019 р. становили \$6 млрд. У рейтингу «Bloomberg Billionaires Index» він став єдиним українським бізнесменом і займав у ньому 263-є місце [6]. І сам П. Порошенко теж залишився олігархом. У декларації за 2018 р. він вказав доходи, що у 82 рази перевищили його доходи за 2017 р. [4]. Проте, на відміну від більшості олігархів, як російських, так і українських, П. Порошенко неодноразово доводив, що готовий жертвувати бізнесом заради великої політики.

Західні аналітики знаходили дедалі більше спільних ознак між політичними режимами В. Януковича й П. Порошенка. Чимраз голосніше й сміливіше політики та експерти говорили про народження нового українського феномену – «клану Порошенка». Ідеться про групу людей (І. Кононенко, С. Трегубенко, О. Грановський, П. Демчина, О. Гладковський, Р. Насіров) з оточення Президента України, яка поволі підминала під себе щораз більше державних інститутів, використовувала владу в інтересах власного збагачення [3].

Після Євромайдану в Україні почалася кампанія декомунізації. 15 травня 2015 р. П. Порошенко підписав чотири «декомунізаційні» закони, зокрема «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки». Цими законами заборонялася радянська символіка, засуджувався комуністичний режим, відкривалися архіви радянських спецслужб і визнавалися борцями за незалежність України УПА та інші організації. Паралельно з декомунізацією в Україні активізувався процес українізації. 08 листопада 2016 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (щодо частки пісень державною мовою в музичних радіопрограмах і радіопередачах)», який запровадив на радіо квоти (35 %) на пісні українською мовою й ведення програм українською мовою. 05 вересня того ж року було прийнято Закон України «Про освіту». Освітня реформа передбачає запровадження 12-річної шкільної освіти та встановлює, що мовою освітнього процесу є державна мова.

Однією з ключових реформ (найуспішніша в Україні), яка розпочалася під час президентства П. Порошенка, є децентралізація. Станом на червень 2017 р. було об'єднано 413 громад, на листопад 2018 р. було створено вже 838 ОГ [7].

Під час президентства П. Порошенка почалось активне реформування української армії, яке відбувалося в умовах збройної агресії Російської Федерації. Згідно звітів Генерального штабу ЗСУ, з 2014 р. кількість бойових частин ЗСУ виросла з 99 до 143 на кінець 2018 р. Чисельність ЗСУ з 2013 р. до 2018 р. зросла зі 168 тисяч осіб до 255 тисяч [5]. Якщо в бюджеті 2013 р. на українську армію виділяли майже 19 млрд. грн., що за тодішнім курсом становило 2,4 млрд. дол., то в 2019 р. військовий бюджет уже склав понад 100 млрд. грн. (3,7 млрд. дол.) [5]. З 2016 р. в українській армії розпочали реформу за стандартами НАТО. У цьому ж році створено Сили спеціальних операцій. Нині діють відповідні реформи з питань економічної діяльності, матеріально-технічного та медичного забезпечення ЗСУ.

За роки президентства П. Порошенка в Україні розпочалася масштабна судова реформа. Проте практичний перебіг судової реформи різко критикують українські експерти і громадські організації. Вони незадоволені процесом переатестації суддів, до складу Верховного суду України потрапляли дуже багато суддів, яких активісти називали недобросовісними. Натепер дуже багато українських та іноземних експертів виступають за перезавантаження судової реформи в Україні.

Зовнішня політика Президента України П. Порошенка в розглянутий період була спрямована на поглиблення співпраці з НАТО, ЄС та США, досягнення газової незалежності від Російської Федерації, створення міжнародної коаліції на підтримку України, запровадження й посилення антиросійських санкцій. Після втечі В. Януковича Україна відновила курс на євроатлантичну інтеграцію. 29 грудня 2014 р. П. Порошенко підписав прийнятий Верховною Радою України законопроект про відмову від позаблокового статусу. 07 лютого 2019 р. Верховна Рада України ухвалила в другому читанні законопроект про закріплення в Конституції України стратегічного курсу України на членство в Європейському Союзі й НАТО. Однак коли Україна отримає реальний шанс стати членом ЄС і НАТО наразі складно спрогнозувати. Загалом повністю угоду мали виконати до 2025 р., проте вклась у ці строки, на думку експертів, навряд чи вдасться. За сприятливих обставин, вважають експерти, це може статися приблизно через 10-15 років. Після тривалих багаторічних перемовин і виконання Україною низки вимог ЄС, 11 червня 2017 р. запровадив безвізовий режим для громадян України.

Серед недопрацювань п'ятого Президента України слід назвати: зміну виборчої системи – Президент України обіцяв вибори до Верховної Ради України за пропорційною виборчою системою з відкритими списками, але виборче законодавство не було змінено; обрання мерів міст у два тури можливо не в усіх містах, а лише з населенням понад 90 тисяч; скорочення кількості податків, розмірів ставок, перекриття офшорів – певні скорочення відбулися, але частка тіньової економіки не скоротилася, офшори як і раніше залишались популярними; система оподаткування не стала легкою й зрозумілою, проте зростання України в рейтингу Doing Business зі 150 до 80 позиції вселяє деякі надії. Як мінімум, існували два беззаперечні докази того, що п'ятий Президент України

П. Порошенко робив щось неправильно: по-перше, так ситуацію в країні оцінювали понад 70 % громадян; по-друге, більше року Захід не фінансував знекровлену війною Україну – не давав грошей МВФ, зупинили надання кредитних гарантій США, не надходила допомога від Євросоюзу.

П'ятий Президент України обіцяв не ділити українців на «правильних» і «неправильних», але вся його передвиборча президентська кампанія в 2019 р. будувалася саме на таких формулюваннях. Президентську кампанію П. Порошенка можна описати так: «Усі, хто голосують за П. Порошенка – голосують за Україну, а всі, хто голосують за його опонентів – голосують за ворога-Путіна». У роки президентства П. Порошенка в Україні заборонили російські соціальні мережі та демонстрацію всіх російських телеканалів.

У своїй інавгураційній промові 2014 р. П. Порошенко не згадував про автокефалію для Української Православної Церкви (УПЦ). Однак, 06 січня 2019 р., завдяки плідній роботі п'ятого Президента України, УПЦ отримала Томос про автокефалію, що звільнило її від впливу Російської Федерації в релігійній сфері. У час президентства П. Порошенка в Україні з'явилася канонічна незалежна православна церква на базі раніше невизнаних УПЦ КП та УАПЦ.

У травні 2016 р. видання The Economist назвало Україну п'ятою в світовому рейтингу по «кумівському капіталізму» [2] (потенційно схильними до «кумівського капіталізму» названо ігорний бізнес, нафтогазовий і оборонний сектори, банківську справу, нерухомість, інфраструктурні проекти, порти і аеропорти) [2]. Найбільш відповідним визначенням системи політичного управління за президентства П. Порошенка є гібридний режим, оскільки Україна посіла 84-те місце серед 167 країн світу в укладеному експертами британського видання «The Economist» рейтингу «Індекс демократії» 2018», потрапивши у категорію держав з «гібридним режимом» [1]. Упродовж 2014–2019 рр. демократичні успіхи країни покращились, але не настільки, щоб повернутися до статусу «слабкої демократії», який Україна мала упродовж 2006–2010 рр.

Отже, неупереджений і прискіпливий аналіз президентської каденції П. Порошенка (2014–2019 рр.) дозволяє констатувати, що п'ятий глава Української держави є типовим представником пострадянської еліти, політичний світогляд якого сформувався в епоху Президента України Л. Кучми, а перехід його з влади в опозицію (як і навпаки) від початку 2000-х рр. дотепер пояснювався швидше неможливістю реалізувати власні політичні амбіції в тогочасному владному таборі. За час своєї понад 20-річної активної політичної кар'єри П. Порошенко проявив здатність взаємодіяти з абсолютно різними політичними силами, нерідко антагоністичними між собою, що очевидно є класичною ознакою представника сформованої в пострадянській Україні «партії влади», якій не принципово, яку ідеологію сповідувати, головне постійно перебувати у владі й поряд із фінансовими потоками.

Підсумки президентської каденції П. Порошенка носять амбівалентний характер, з одного боку, його дії (йдеться про практичну реалізацію деяких передвиборчих обіцянок) продиктовані прагненням виглядати вітчизняним реформатором, а з іншого – в особистості колишнього глави держави все ж домінували риси бізнесмена-олігарха (а не

державного діяча), які заважали реалізувати ті передвиборні обіцянки, яких потребує процес демократизації Української держави і громадянського суспільства.

Список використаної літератури:

1. «Індекс демократії 2018»: Україну віднесли до «гібридних демократій»/ URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-democracy-index-2018-ukraine/29699392.html> (дата звернення: 17.04.2020).
2. The Economist назвал Украину пятой в мире по «кумовскому капитализму» URL: <https://www.lb.ua/economics/2016/05/06/334652.html> (дата звернення: 16.04.2020).
3. Бовкун С. Клан Порошенка, знайомтесь. URL: <http://expres.ua/main/2016/08/18/198482> (дата звернення: 16.04.2020).
4. Вацяк Я. Порошенко в 82 рази збільшив дохід за 2018. URL: <https://ukranews.com/ua/news/605827-poroshenko-v-82-razy-zbilshyv-dokhid-za-2018> (дата звернення: 16.04.2020).
5. Зануда А., Червоненко В. 5 років Порошенка у цифрах і фактах: яку країну лишає президент. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48011503> (дата звернення: 16.04.2020).
6. Мулярчук В. Підсумки президентства Петра Порошенка: Успіхи й невдачі URL: <https://site.ua/volodimir.mulyarchuk/20153/> (дата звернення: 16.04.2020).
7. Підсумки президентства Петра Порошенка: зрада чи перемога? URL: <http://povin.com.ua/190922-22-04.html> (дата звернення: 17.04.2020).

УДК: 323.22:321.7](477)

В. М. Дем'яненко

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МАСОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ТА АКТИВНІ ПРОТЕСТИ В УКРАЇНІ: ДИНАМІКА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ

У тезах здійснена спроба проаналізувати взаємозалежність активних протестних акцій в Україні та трансформації ціннісних орієнтацій масової політичної свідомості. З'ясовано, що зростання частки населення, яка визнає цінності свободи, саморозвитку й самореалізації, формує активістські настанови масової політичної свідомості. У свою чергу, масові громадянські акції разом із генераційними змінами суттєво впливають на динаміку демократичної трансформації політичної свідомості суспільства, подолання амбівалентності її ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: масова свідомість, ціннісні орієнтації, демократія, протестні акції, амбівалентність свідомості.

Найбільш значущими категоріями людських потреб та інтересів є матеріальні й духовні. Масова політична свідомість в Україні формується, з одного боку, шляхом засвоєння соціальних стереотипів раціональної свідомості західного типу, а з другого, через спроби поєднати ці стереотипи з уявленнями, які залишилися від попередньої соціально-культурної системи. Зрозуміло, що в свідомості конкретного індивіда обидва види інтересів існують як єдина цілісність. За наявності каналів міжгенераційного передавання соціального досвіду і в умовах соціальної кризи стереотипи, притаманні частині населення, формування якої відбувалося під впливом комуністичного виховання, можуть знаходити сприятливий ґрунт у молодших поколіннях.

Усвідомлення прагматичних, матеріальних інтересів невід'ємне від питання про ідеологічні й ціннісні засади їх реалізації, а відтак про політичну модель, спроможну їх забезпечити. Свідченням труднощів, з якими утверджуються в Україні демократичні типи політичної свідомості, є суттєва частка людей згодних із твердженням, що «кілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони і політичні дискусії», тобто з такою політичною моделлю, яка передбачає підданську політичну свідомість.

Авторитарне налаштування масової свідомості перехідного суспільства можна пояснити, по-перше, тим, що демократія усвідомлювалась як потреба, але наслідки її запровадження суттєво розчарували, а по-друге, втомую населення від невирішеності основних соціальних проблем, яка стимулює надію на швидше задоволення своїх потреб діями рішучішої влади, що, заодно, дозволить свідомості залишатися в пасивно-демократичному стані.

Загалом же, частка активного населення в усіх демократичних країнах не є великою. За дослідженнями науковців, у старих європейських демократіях кількість тих, хто так чи інакше задіяний у громадянських справах, досягає 25-30 %. У нових демократіях, таких як Польща, – близько 10-15 %, в Україні – 5-6 %. У періоди активних протестних акцій – у Помаранчевій і Революції Гідності – брала участь меншість – 15 % українців. Рушійна сила суспільства завжди у меншості. Але щоб від подібних поштовхів був ефект і рух наростав, більшість повинна підтримувати зусилля меншості. Революцію Гідності, за опитуваннями Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, підтримували 50 % населення [1].

Важливим для прогнозування перспектив демократичного транзиту України є аналіз тенденцій змін у ціннісних пріоритетах молоді. Вибудована ієрархія ціннісних пріоритетів покоління громадян, що виросло в незалежній українській державі й не відчуло на собі цілеспрямованого впливу комуністичної ідеології, потребує соціальної активності, власної напруженої роботи, спрямованої на досягнення матеріального добробуту й соціального просування. Молодь також почала відчувати свою відповідальність за стан справ у країні. 71% молоді вважає, що країні потрібні радикальні зміни. Спостерігається позитивна динаміка щодо готовності брати відповідальність за забезпечення власного життя на себе, не перекладаючи її на державу. Твердження – «влада повинна брати на себе більше відповідальності у забезпеченні життя кожного громадянина» – втрачає підтримку. Так, кількість респондентів, які абсолютно

погодились із цим твердженням у листопаді 2011 р. склала 45 %, тоді як у квітні 2018 р. – лише 25 %, причому серед молоді цей відсоток традиційно менший – близько 18 % [3]. Отже, генераційні зміни в суспільстві, які нині чітко прослідковуються в основних ціннісних орієнтаціях масової свідомості в майбутньому стануть визначальним фактором успішного демократичного транзиту України.

Загалом, можна констатувати, що масова політична свідомість українців поступово наповнюється громадянськими цінностями, що зміцнюють імунітет до популізму й стимулюють перехід від підданської до активістської політичної культури, до подолання амбівалентності свідомості, яка проявляється в одночасній прихильності до демократичних і авторитарних цінностей та в значній мірі схильності до політичної міфології.

Разом із цим у періоди загострення суспільно-політичної кризи у масовій політичній свідомості помітним стає зсув до авторитаризму, який спирається на беззастережний моральний і політичний авторитет лідера-переможця. Традиція й закон у даному випадку – вторинні й часто оновлюються й підлаштовуються під панівну волю. Безумовно, у суспільстві є запит на авторитарного лідера, який би сильною державною волею встановив верховенство права, а будь-які спроби узурпувати владу в інтересах олігархічних кланів зустрічають спротив суспільства. Значна частина населення визнає значущість цінностей, принципів демократії в системі влади. Населення охоче підтримає репресивні санкції проти олігархів, однак не сприйме тиранії – нелегітимного насильства по відношенню до всіх громадян. Тому, думається, російський варіант організації влади неможливий в Україні, де активістські, демократичні настанови у масовій політичній свідомості є досить стійкими.

Найбільш явним проявом активності політичної свідомості є участь громадян у масових політичних акціях. Характерним для українського суспільства є те, що всі вони – акція «Україна без Кучми», «Помаранчева революція», Євромайдан, який переріс у Революцію Гідності – відбувалися в умовах певного економічного зростання, поліпшення добробуту населення. В умовах кризи суспільство було зайняте виживанням, пристосовуючись до існуючих умов, у масовій свідомості домінувала патерналістська настанова на те, що матеріальні проблеми вирішить чинна влада, а акції протесту нічого не здатні змінити. В умовах економічного поживлення посилюється, хоч і не стає домінуючою, активістська настанова свідомості найбільш економічно активної частини населення, зростає впевненість у своїй здатності впливати на владу як на механізм створення належних умов для ще більшої самореалізації соціально активного сегмента суспільства. Усі акції масового протесту в Україні були спричинені масовою настановою недовіри до владних інституцій та органів правосуддя, коли відкритий протест розглядається як єдино можливий та ефективний засіб захисту політичних прав і свобод.

Громадяни України після Революції Гідності стали більше цінувати потреби й можливості власного саморозвитку та самореалізації. Їх більше стали хвилювати питання рівності, створення рівних можливостей для всіх, сприятливого морально-психологічного стану в суспільстві, національно-культурного відродження. Крім цього, в українському

суспільстві, попри зовнішні та внутрішні труднощі, перепони і загрози, поступово відбувається посилення відчуття громадянства та громадянської ідентичності [2, с. 273].

Вимір установок на громадянську активність засвідчує, що активістська політична свідомість є характерною насамперед для осіб, орієнтованих на творчу діяльність, захист своїх законних інтересів і конструктивне ставлення до навколишньої соціальної дійсності. Активізація відповідних настроїв корелюється також електоральними процесами. Соціологічні дослідження фіксували, що в 2018 р. порівняно з 2016-м відбулося посилення установок на громадянську активність в усіх регіонах України (особливо на Південному Сході) та майже в усіх соціально-демографічних групах. Це стосувалося як установок щодо готовності відстоювати свої права, так і установок щодо загальної оцінки політичної системи України як інструменту необхідних змін [2, с. 272-273].

З одного боку, сама участь у протестних акціях вела до зміни багатьох тенденцій масової свідомості. Але й сама ця участь була б неможливою, до того ж у таких масштабах, якби перед тим у масовій свідомості не з'явилися установки на протест. Тобто, зміни у настановах і цінностях масової свідомості є неодмінною передумовою не тільки наростання протестних настроїв, а й готовності вийти на протест. У свою чергу, масові протести здійснюють ще більшу «революцію в головах», формують нову якість масової політичної свідомості. Прискорити продукування демократичних ціннісних орієнтирів у масовій свідомості, яка переживає ціннісні трансформації, могла б політична еліта, насамперед, через дотримання їх у власній діяльності – у створенні відповідної законодавчої бази, у принципах і правилах управлінської діяльності і найважливіше – у демонстрації власної поваги до закону, неодмінного його дотримання. Це створило б умови для соціального консенсусу на основі демократичних цінностей.

Список використаної літератури:

1. Бекешкіна І. Поки ми живі, нічого не вирішено остаточно. URL: https://dt.ua/interview/irina-bekeshkina-poki-mi-zhivi-nichogo-ne-virisheno-ostatochno-306366_.html (дата звернення 21.04.2020). 2. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні / за наук. ред. О. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/reznik.o.s/sociological-dimensions-of-civil-society-in-ukraine.pdf> (дата звернення 21.04.2020).

3. Суспільно-політичні настрої населення: нові виклики (квітень, 2018): презентація дослідження Соціологічної групи «Рейтинг», здійсненого 10-22 квітня 2018. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_042018_press_ua.pdf (дата звернення 20.04.2020).

Л. О. Дудка
МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В
СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

На основі аналізу освітніх нормативних документів, праць сучасних вітчизняних та закордонних дослідників вивчається проблема актуальності формування такої компетентності сучасної людини як медіаграмотність; аналізуються теоретичні основи та досвід практичної реалізації впровадження медіаграмотності в системі сучасної вітчизняної освітньої.

Ключові слова: освіта, компетентність медіаграмотність, критичне мислення.

Сучасне покоління не просто живе в інформаційному суспільстві, воно опинилося під масовим інформаційним тиском. У зв'язку з цим, гостро постала необхідність покращення навичок критичного мислення, вміння не потрапляти під маніпуляцію, пропаганду, виявляти фейки та пост правду, знаходити потрібну інформацію, відкидаючи «інформаційне сміття». Медіаграмотність прирівнялася до базових компетенцій людини, ставши в один ряд з такою компетенцією як уміння читати і писати.

Одним із інструментів вирішення даної проблеми є різноманітні навчально-просвітницькі заходи, що активно впроваджуються сьогодні у вітчизняній системі як вищої так і середньої освіти з метою формування та поширення у суспільстві навичок з медіаграмотності.

Із прагматичної точки зору критичне мислення розглядається як науковий підхід до розв'язування широкого кола проблем – від буденних до професійних. Ідея розвитку критичного мислення зародилася у США, сягає своїм корінням у праці відомих американських психологів ХХ ст. У. Джемса та Дж. Д'юї [1, с. 50].

Інформація почала набувати якісно нових функцій, які можна порівняти з базисними функціями землеволодіння в Середньовіччі або капіталу в Новий час. Інформаційна революція містить вагому антропологічну складову, що передбачає вдосконалення не лише техніки та технологій, але й людини, передусім її мислення. ХХІ ст. стане часом, коли саме розумові здібності окремих людей, а не природні ресурси, капітал і технології, визначатимуть вирішальну грань між успіхом і невдачею, між лідерами та веденими. Уміння критично мислити забезпечує науково-технічний і суспільний прогрес та є запорукою демократії, а освіта має відігравати в його розвитку першорядну роль.

Важко не помітити таку характерну рису сучасного світу, коли інформаційна ера трансформується в еру дезінформації. І в цьому контексті вкрай важливою є інша проблема – це формування медіаграмотності.

«Медіаграмотність – це сукупність знань, навичок та умінь, які надають людям можливість аналізувати, критично оцінювати і створювати повідомлення різних жанрів та в різних формах для різних типів медіа, а також розуміти й аналізувати складні процеси

функціонування медіа в суспільстві, та їх вплив» – так звучить одне з академічних визначень [4, с. 51]. По суті, в основі медіаграмотності лежить модель, яка заохочує людей замислюватися над тим, що вони дивляться, бачать, читають. Завдання медіаграмотності полягає у трансформації медіаспоживання в активний та критичний процес, допомагаючи людям краще усвідомити потенційну маніпуляцію, а також допомогти зрозуміти роль мас-медіа і ЗМІ у формуванні громадської думки.

Повністю поділяємо точку зору Дмитра Плахти, який зазначає, що найкраще прищеплювати медіаграмотність з юного віку через медіаосвітні елементи в навчальному процесі. Дітей потрібно не захищати від медіа (це треба, до речі, пояснити багатьом батькам) – вони мають готуватися до того, щоб бути активними учасниками медіапроцесу. В інформаційну добу «нюс-мейкером» світового масштабу може стати навіть учень, якщо в нього є смартфон, інтернет і сторінка в соціальних мережах [6].

Уважається, що поняття «медіаграмотність» походить від термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність». У даному контексті також використовуються такі терміни, як «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» тощо. Канадський науковець і консультант з питань медіаграмотності Кріс Ворсноп (Chris Worsnop) вважає, що медіаграмотність – це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Що більше вивчаєте медіа, то більше ви медіаграмотні, тобто медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати, аналізувати та створювати медіатексти [11]. Інші науковці вважають, що медіаграмотність спрямована на те, щоб людина була активна та грамотна, така, що має розвинуту здатність сприймати, створювати, аналізувати, оцінювати медіатексти, розуміти соціокультурний і політичний контексти функціонування медіа в сучасному світі, кодові й репрезентативні системи, які ті використовують. Життя такої людини в суспільстві та світі пов'язане з громадянською відповідальністю.

Американський науковець Роберт К'юбі (Robert Kubey) вважає, що медіаграмотність – це здатність аналізувати, оцінювати використовувати та передавати повідомлення у різних формах [9, с. 25-26]. Тобто, фактично всі науковці сходяться на тому, що медіаграмотність – це набуті під час навчання навички аналізувати та оцінювати медіа. За О.В. Федоровим, медіаграмотний учень чи студент має бути здатний критично й усвідомлено оцінювати медіатексти, підтримувати критичну дистанцію щодо популярної культури та чинити спротив маніпуляціям [7]. За словами британського науковця Джейн Браун (Jane D. Brown), поняття медіаграмотності має різні визначення для осіб різних професій [8, с. 44-46].

Традиційно медіаграмотність давала людині змогу аналізувати й оцінювати літературні твори і створювати якісні тексти. Але у другій половині ХХ ст. вона трансформувалась у здатність компетентно аналізувати та вміло оцінювати й використовувати друковані форми комунікації, кіно, радіо- та телепрограми, а також Інтернет.

21 квітня 2016 р. Президія Національної академії педагогічних наук України схвалила нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Головна ідея концепції полягає в сприянні становленню ефективної системи медіаосвіти в Україні для

забезпечення загальної підготовки дітей та молоді до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною медіа системою [2].

Варто зазначити, що процес впровадження медіаосвіти в систему освіти розпочався ще в 2010 році, коли попередня концепція визначила три етапи її практичної реалізації, а саме, експериментальний етап (2010 – 2013), поступове вкорінення медіаосвіти та стандартизацію вимог до неї (2014 – 2016) і подальший розвиток медіаосвіти та завершення масового запровадження (2017 – 2020) [3]. З 2011 року розпочався експеримент з запровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес у 82-ти загальноосвітніх школах семи областей України та міста Києва. За сприяння Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України впроваджується програма з медіаосвіти для вчителів, які проходять підвищення кваліфікації. Згідно Концепцією, медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною системою масмедіа, як традиційними (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітніми (комп'ютерне опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа, з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [2].

Головна спеціалістка відділу змісту освіти, мовної політики та освіти національних меншин департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти та науки України Раїса Євущенко, яка є відповідальною за впровадження медіаосвіти, вважає, що медіаграмотність потрібно наскрізно інтегрувати в різні предмети: мову, літературу, історію. А найбільший виклик, на її думку – це навчити вчителів. Безсумнівно, це можна пов'язувати з початком російсько-української війни, коли всі зрозуміли, що розгортається ще й потужна інформаційна війна. Нині триває реформа «Нова українська школа», в концепції якої Міносвіти заявило про потребу компетентності «медіаграмотність». Вона включена в інформаційні компетентності й передбачає впевнене і водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційну та медійну грамотність [10].

На думку фахівців Національної академії педагогічних наук України, пріоритетні напрями розвитку в Україні ефективної системи медіаосвіти такі:

- 1) створення системи шкільної медіаосвіти, що передбачає розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти;
- 2) сприяння поширенню практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми з різних предметів;
- 3) напрацювання низки факультативних медіаосвітніх програм для підлітків;
- 4) упровадження курсу медіакультури з урахуванням профільного навчання, активізація гурткової роботи, фото-, відео-, анімаційних студій, інших позакласних форм учнівської творчості медіаосвітнього спрямування;
- 5) розроблення стандартів фахової підготовки медіапедагогів і медіапсихологів для системи освіти, спеціалізованих навчальних курсів для підготовки і перепідготовки фахівців медіаосвітнього профілю на базі вищої педагогічної і психологічної освіти;
- 6) активізація співпраці вищих навчальних закладів, які готують фахівців для медіавиробництва і сфери мистецтва, з Національною академією наук України,

Національною академією педагогічних наук України та Національною академією мистецтв України, з метою проведення міждисциплінарних досліджень з проблем медіаосвіти, налагодження обміну досвідом і кадрового забезпечення викладання спеціальних дисциплін для медіапедагогів;

7) організація за участю громадських об'єднань і медіавиробників різних форм позашкільної освіти, зокрема для дітей дошкільного віку, батьківської педагогіки, творчих студій для дітей і молоді, дитячих і молодіжних фестивалів, конкурсів, проектів місцевого і всеукраїнського рівнів для сприяння розвитку медіакультури й підтримки системи медіаосвіти;

8) налагодження повноцінного суспільного діалогу для оптимізації медіаосвітньої діяльності самих медіа, підвищення психологічної та педагогічної компетентності працівників молодіжних редакцій різних медіа, поліпшення якості дитячих і молодіжних програм. У цілому, процес медіаосвіти робить наголос на формуванні автономної від медіа особистості [5, с. 221-225].

Варто зазначити, що більшість фахівців з медіаосвіти перебуває у полоні старих уявлень про силу медійного впливу. Але навіть з урахуванням цього висновки західних науковців про шляхи впровадження медіаосвіти та досягнення медіаграмотності як її результату, критичного погляду на масс-медіа мають велике значення для розвитку української медіаосвіти.

Таким чином, в Україні є певні теоретичні розробки та напрацювання у галузі медіаосвіти. Але слід зауважити, що, по-перше, в західних країнах існує стала практика медіаосвіти, на яку можна і варто орієнтуватися, по-друге, теоретичні розробки більшості українських науковців спрямовані, в більшості випадків, не на формування критичного мислення та автономної від медіа особистості (як у багатьох західних країнах), а на опанування медіаобладнання та використання можливостей медіа в навчальному процесі.

Науковці у сфері медіаосвіти наполягають на тому, що це не навчання за допомогою медіа, а навпаки, вивчення принципів роботи останніх. Її метою визнають таке підвищення рівня медіаграмотності особистості, коли людина набуває навичок аналізувати й оцінювати навколишній медіаконтент. Тому, розвиток медіаосвіти в Україні в подальшому має розглядатися не лише як галузь суто освітньої політики, а як частина основних прав громадян на свободу висловлювання і права на інформацію, як один із вагомих інструментів підтримки демократії.

Список використаної літератури:

1. Козир М.В. Розвиток критичного мислення у форматі інформаційної педагогіки / М.В. Козир // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка / Збірник наукових праць. 2017. № 28. С. 49-53.
2. Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція): [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/

3. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://lobtim.ucoz.ua/Mediaosvita/konsepsiavprovadzennamediaosvity>
4. Кристопчук Т., Якимчук І. Медіаосвітні технології як засіб підвищення якості освітньої діяльності коледжу / Т. Кристопчук, І. Якимчук // Педагогічна думка. 2018. № 1 (93). С. 50-53.
5. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред. упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; За науковою редакцією В.В. Різуна. – Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 357 с.
6. Плахта Д. Чому важливо бути медіаграмотним, або Як виробляти в собі інформаційну «іммунну систему» / Д. Плахта // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/chomu-vazhlyvo-buty-mediagramotnym>
7. Федоров А. В. Медиаобразование в зарубежных странах / А.В. Федоров. – Таганрог: Изд-во Кучма, 2003. 238 с.
8. Brown J. Media Literacy Perspectives / J. Brown // Journal of Communication. 1998. Volume 48. Issue 1. P. 44-57.
9. Kubey R. (Ed.) Media Literacy in the Information Age / R. Kubey – New Brunswick & London: Transaction Publishers, 1997. 484 p.
10. Russia Today виявилася неефективною у Швеції та Фінляндії, бо там добре впроваджується медіаграмотність : [Електронний ресурс] : Режим доступу: <https://rozmova.wordpress.com/2018/10/26/raisa-evtushenko/>
11. Worsnop C. Screening Images: Ideas for Media Education. Mississauga, Ontario / С. Worsnop: [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://interact.uoregon.edu/MediaLit/CAMEO/index.html>

УДК: 323.1

О. М. Карпяк

СУЧАСНІ МІЖНАЦІОНАЛЬНІ СТОСУНКИ: ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Розглянуто проблеми оптимізації сучасних міжнаціональних стосунків. Проаналізовано проблеми формування національної самосвідомості. Визначено, що зміст національної самосвідомості детермінований внутрішніми і зовнішніми умовами існування сучасних націй. Запропоновано деякі шляхи реалізації принципу соціальної справедливості у теорії і практиці міжнаціональних стосунків.

Ключові слова: національні потреби і інтереси, національні протиріччя, міжнаціональні стосунки, національна самосвідомість. .

Оптимізація національних стосунків можлива в разі використання й утвердження на практиці принципу соціальної справедливості, як засобу розв'язання протиріч в системі відносин: особистість – суспільство – держава.

Ставлячи питання про затвердження соціальної справедливості в національних стосунках, необхідно виходити з розуміння цієї проблеми, для вирішення якої, на наш погляд, потрібне висвітлення таких завдань: соціальна справедливість в сфері національних стосунків передбачає створення об'єктивних, реальних морально-правових і соціально-політичних механізмів, забезпечуючих гарантії в розвитку національного суверенітету; що стосується соціально-політичних механізмів, то вони зводяться до встановлення такої внутрішньополітичної влади, яка гарантувала б конституційну рівність всіх громадян перед самою державністю; виконавчі, розподільні і законодавчі функції повинні зберігатися за місцевими органами влади, що гарантують національний суверенітет.

Проблеми формування національної самосвідомості пов'язані з протиріччями і складнощами співвідношення її сутнісних складових: соціально-політичних, морально-психологічних, раціональних, прагматичних. Вирішення зазначених протиріч вимагає комплексного підходу, який містить у собі внутрішні духовні компоненти соціуму і зовнішні, виражені в системі соціально-політичних цінностей, що набувають статусу самостійності.

Розвиток міжнаціональної системи зв'язків і відносин на Україні має багатоваріантний аспект вирішення проблеми формування національної самосвідомості мас. У розвитку національних відносин і формуванні національної самосвідомості спостерігається фронтальна тенденція їх негативного розвитку. Особливо це спостерігається у рамках психологічного відображення політичних подій, де більш незахищеними виявляються почуття і психіка людини.

Виникає необхідність в упорядкуванні чуттєво-емоційного, психічного стану мас, надання їм раціональної направленості розвитку. Саме з досягненням єдності в розвитку логіки і психології національних відносин можлива стабілізація існуючих суспільних зв'язків.

Суспільно-політична практика показує, що таке набуття можливе лише при виробленні істинно-ймовірних критеріїв оцінок, у протилежному випадку можливий негативний напрямок розвитку, який прямо веде, до шовіністичних виразів міжособистісних відносин суспільства.

Формування національної самосвідомості, національних потреб і інтересів вимагає перегляду соціально-політичних орієнтацій особистості. Для цього необхідно з'ясувати не тільки особливості прояву психології національної самосвідомості особистості, але й сферу міжособистісних відносин, яка відображує стійкість і цілісність соціальної організації життя суспільства.

Зміст національної самосвідомості також детермінований внутрішніми і зовнішніми умовами існування та тенденціями розвитку сучасних націй.

Особливістю процесу становлення, самовираження націй, що відроджуються, є тенденція втілення їх в собі подібних, саме в такій єдності рівнопартнерства вони знаходять повнішу, якщо не абсолютну (за деякими напрямками розвитку) реалізацію своїх національних устремлінь.

Контакт з розвиненими цивілізаціями з питань вирішення національних проблем не має такого ефекту. Високі цивілізації вже вийшли за межі вузьких національних стосунків. Вони знаходяться в стані загальносоціальних, міжцивілізаційних вирішень проблем. Устремління до загальнопланетарного устрою цивілізації, виступає закономірністю розвитку сучасного соціально-політичного світу.

Необхідним атрибутом формування і розвитку нації є обрядовість, але в перспективі розвитку її цей атрибут виступає як стримуючий чинник, що обмежує процес переростання нації в світову цивілізовану співдружність. У такому разі, як показує практика, існує небезпека відособлення нації в рамках своїх вузьконаціоналістичних інтересів, де національні характеристики заперечують характеристики цивілізаційні.

Вирішення зазначених протиріч вимагає комплексного підходу, який містить у собі внутрішні духовні компоненти соціуму і зовнішні, виражені в системі соціально-політичних цінностей, що набувають статусу самостійності.

Можливості реалізації принципу соціальної справедливості у теорії і практиці міжнаціональних стосунків потребують свого реального наукового обґрунтування, творчого підходу до вирішення назрілих проблем:

- у внутрішньо національних досягненнях в сферах науки і культури переглянути галузь соціальних орієнтацій і стосунків з формування національних потреб і інтересів, національної самосвідомості;

- у розв'язанні національних протиріч необхідно визначитися в наукових критеріях дослідження і виявити істотні механізми, що визначають прогрес в розвитку національних стосунків. Одним з таких критеріїв, на наш погляд, може виступати об'єктивність і системність у вивченні і аналізі походження і розвитку соціальних протиріч, всебічних досліджень громадської думки;

- необхідно дослідити сферу міжособистісних стосунків, яка відображає ефективність і стійкість національної самосвідомості, ефективність патріотичного виховання, і на основі цього удосконалити форми і методи міжнаціональних стосунків за допомогою обміну інформацією, досвідом, співпрацею, з подальшою зміною мотивів і ціннісних орієнтацій конкретної особистості.

УДК 323.2

О. М. Кіндратець
ПОЛІТИЧНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА УЧАСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ ТА РОЛЬ В
ФОРМУВАННІ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглядаються особливості політичної та громадянської участі, їх взаємозв'язок та роль в демократизації суспільства. Приділяється увага формам залучення громадян до політичного та громадського життя та комунікації політичної еліти та суспільства.

Ключові слова: політична участь, громадянська участь, демократія, демократія участі, електоральна демократія, громадянське суспільство, політична культура.

Зростання інтересу до політичної та громадянської участі обумовлене тим, що донині існують різні визначення цих понять. Наприклад, поняття «політична участь» визначається як: участь громадян у процесах формування, прийняття та здійснення державної політики (Г. Перрі, Дж. Мойзер, Н. Дей); непрофесійна сфера політичного життя суспільства на відміну від політичного функціонування (професійної політичної діяльності) (В. Бортніков); втягнення (залучення) членів соціально-політичної спільноти в наявні всередині неї політичні відносини та структуру влади (М. І. Пірен) тощо. Поняття «політична участь» часом вживається у двох значеннях: ширшому та вужчому. У ширшому розумінні поняття політичної участі використовується для опису участі громадян у виборах, референдумах, а у вужчому розумінні поняття політичної участі пов'язується з концепцією партисипативної (учасницької) демократії [1, с.9]. Поняття «політична участь» іноді замінюють поняттями «політичне залучення», чи «політичний активізм».

Часом одні й ті ж види участі відносять то до політичної, то до громадянської участі. Очевидно, це пов'язано з тим, що і та, й інша участь зумовлені інтересами суб'єктів участі та прагненням їх реалізувати, відстояти, захистити. Частина інтересів, що зумовлюють громадянську активність, задовольняється шляхом самоорганізації окремих соціальних груп й не вимагають прийняття політичних рішень.

Йоаким Екман і Ерік Амне запропонували власну типологію політичної та громадянської участі, яка дозволяє зрозуміти тонку грань між громадянською активністю та політичною [2, 292-293, 296]. По-перше, вони звернули увагу на те, що відсутність чіткого визначення поняття, які часто використовуються як синоніми («громадянське залучення», «громадянська участь», «політична участь»), створює перешкоди для розуміння нових форми політичної поведінки та різних аспектів політичної участі в різних країнах. По-друге, автори запропонували нову типологію політичної участі та громадянської активності, що висвітлює багатовимірність обох концепцій. Вони розрізняють «явну політичну участь» (включаючи формальну політичну поведінку, а також протест чи позапарламентську політичну акцію) та менш прямі, «приховані» форми участі, концептуалізовані як «громадянське залучення» та «соціальна участь». На думку вчених, деякі форми «громадянської участі» можна вважати «латентними» формами політичної участі. Йоаким Екман і Ерік Амне вважають, що крім заходів, що прямо спрямовані на отримання політичних результатів, тобто є безпосередньо політичними, є ті, які можна назвати «дополітичними» чи «потенційно політичними» [2, с.294]. Вчені зауважують, що неполітичні форми громадянського залучення, як правило, перетинаються з фактичною політичною участю. В Україні, наприклад, ядром руху «Ні капітуляції» стали члени волонтерських та добровольчих організацій.

Дослідження політичної та громадянської активності Йоаким Екман і Ерік Амне заслуговує на увагу ще і тому, що в ньому визначені проблемні питання, як то: питання щодо того, як «дополітичне» чи «очікуване» залучення можна скеровувати до явної

політичної участі; чи здатні нинішні політичні інститути залучити громадських активістів до звичайних, традиційних політичних дій; як поєднується громадянська активність, або принаймні сильні почуття готовності діяти зі зниженням рівня явної політичної участі. На думку вчених, в цих питаннях криється справжній виклик для майбутніх досліджень [2, с.297].

У країнах «старої демократії», «розвиненої демократії», дійсно, спостерігається зниження традиційної політичної активності (наприклад, для значної кількості виборців характерний абсентеїзм). Однак, в цих країнах сформована громадянська культура, яка проявляється у швидкому реагуванні на дії влади, які зачіпають інтереси суспільства, або окремих його груп. У країнах електоральної демократії більша традиційна політична активність, але через «недорозвинутість» громадянського суспільства, відсутність широкого залучення громадян до громадських організацій, або формальний характер деяких організацій (наприклад, профспілки в Україні, псевдогромадські організації), їх недовіра, громадянська активність є значно нижчою, ніж в країнах розвиненої демократії. Помаранчева революція та Революція гідності дали поштовх до змін в цій сфері. Ці революції, добровольчий рух, волонтерство свідчать, що в Україні існує висока готовність до дій в критичних ситуаціях, а також про те, що відбувається поступовий і повільний відхід від електоральної демократії та наближення до демократії участі. Про це свідчить те, що масові виступи протесту поки що дають короткотривалий ефект, але не змінюють ситуацію докорінно. Відчутні зміни можливі за умови тривалої, повсякденної роботи інституціалізованого громадянського суспільства по захисту своїх інтересів. Одним з результатів такої роботи має стати утвердження правової держави.

Розглядати ці проблеми, очевидно, не можна відірвано від трансформацій комунікацій в сучасному суспільстві в умовах інформаційної революції. Суттєві зміни відбулися у зворотному зв'язку між владою та суспільством. Нині громадянське суспільство володіє можливістю різноманітними способами висловити незгоду з діями влади. Політична еліта теж має багато можливостей як для отримання інформації щодо запитів суспільства (соціальні мережі, соціологічні опитування, петиції, виступи лідерів суспільної думки тощо), так і для впливу на свідомість громадян. Якщо політична еліта сприймає всі сигнали, що надходять від суспільства, й певним чином реагує на них (коригує політику чи роз'яснює необхідність саме такої політики), то тоді у неї більше шансів зберегти політичну стабільність. Хоча цей результат може бути досягненим і у недемократичних країнах, але шляхом використання інших технологій: замовчування проблем чи відволікання уваги на проблеми, які є менш важливими для суспільства; відвернення уваги від внутрішньодержавних проблем на реальні чи уявні зовнішні загрози; маніпуляції свідомістю мас; цензури; політичних репресій щодо опонентів влади тощо. Без реального розв'язання проблем, відсутності належної артикуляції та агрегації інтересів, тобто реагування на запити суспільства політичної системи, вона стає вразливою.

Політична та громадянська участь значною мірою залежать від зацікавленості влади у відкритості та залученості громадян до публічної політики. Існує думка, що зацікавленість у залученні громадян по процесу формування політики існує у

демократичних державах. Однак, емпіричне дослідження Каролін Хендрікс, Дженіфер Ліс-Марсхмент показало, що попит на залучення громадськості, особливо з боку тих, хто уповноважений приймати колективні рішення, не значний навіть в розвинених демократичних державах. У ході дослідження вченими було проведено 51 поглиблене інтерв'ю з представниками міністерств Великобританії, Австралії, Нової Зеландії, Канади та США. Інтерв'ю виявило, що лідери цінують громадський внесок в інформування необхідне для прийняття рішень, однак, вони вважають, що формальні консультаційні процеси є надто поетапними та антагоністичними для створення конструктивних взаємодій. Політичні лідери віддають перевагу неформальним, випадковим розмовам з окремими громадянами [3]. В Україні окремими громадянами в таких «неформальних» розмовах з політичною елітою можуть бути олігархи, вплив яких на прийняття політичних рішень нині є очевидним. Слід зауважити, що донині в нашій країні відсутній цивілізований лобізм. Соціальні мережі часом використовують роль «колективного лобіста», оскільки формують громадську думку і тим самим здійснюють не тільки інформування влади про проблеми, а і тиск на владу. Часом соціальні мережі стають інструментом мобілізації громадян, виведення їх на вуличні протести, як це було у 2013 році в Україні. Як правило, це є реакцію на порушення законів чи принципів справедливості самою владою, ігнорування інтересів суспільства. Однак, стихійні виступи часто бувають неефективними, не досягають своєї мети через відсутність програми дій, належної організації протестів, або використання насильства.

Отже, і політична, і громадянська активність є важливими формами захисту інтересів суспільства, відстоювання законних прав. Її ефективність залежить від політичної культура, досвіду боротьби за права, відстоювання інтересів, наявності чи відсутності правової держави. В Україні поступово змінюється політична культура, набувається позитивний досвід такої активності, однак, ці процеси відбуваються повільно, що свідчить про складність і тривалість процесів демократизації суспільства.

Список використаної літератури:

1. Слюсаревський М. Політична участь як особливий «зріз» політичної поведінки. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С.8-18.
2. Joakim Ekman, Erik Amnå (2012) Political participation and civic engagement: Towards a new typology Article in Human Affairs. Södertörn University. URL:https://is.muni.cz/el/1423/jaro2016/SOC797/um/61429463/Ekman___Amna_2012_new_typology_of_pol_part.pdf
3. Carolyn M. Hendriks, Jennifer Lees-Marshment (2018) Political Leaders and Public Engagement: The Hidden World of Informal Elite–Citizen Interaction. URL:<https://doi.org/10.1177/0032321718791370>

І. М. Крупеня
ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ: ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО
ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ

«Публічна дипломатія – це не окрема сфера міжнародних відносин, а одна з ключових складових комунікації держави із світом»
(Д.І. Кулеба, Міністр закордонних справ України)

Публічна дипломатія набуває вагомого значення в світовій політиці як ефективний інструмент просування національних інтересів держави, забезпечення її національної безпеки шляхом вивчення урядами країн іноземної громадської думки, інформування зовнішньої аудиторії про власну політику та впливу на тих, хто цю думку формує [1].

Вперше використання поняття «публічна дипломатія», як зазначає К. Балабанов із посиланням на Н. Кала, було використано на головній шпальні британської газети «Таймз» у січні 1856 р. як синонім цивілізованості в контексті президентства США Франкліна Пірса. «Державні діячі Америки повинні згадати, – зауважувала редакція газети, – що, якщо вони справляють, як вони думають, певне враження на нас, то також мають бути прикладом для свого народу, і зробити це можна, зокрема, провадженням публічної дипломатії».

Згодом термін «публічна дипломатія» було процитовано газетою «Нью-Йорк Таймз» у 1871 р. в репортажі щодо дебатів у Конгресі США. Член Палати представників Семюел С. Кокс виступив з глибоким обуренням проти таємної інтриги щодо анексії Республіки Домініка, зазначивши, що вірить у «відкрити, публічну дипломатію». Згодом часто вживаним словосполучення «публічна дипломатія» було під час Першої світової війни. Принцип відкритості був вимогою часу – громадська думка, що все більше впливала на політичне життя, неприязно ставилася до секретності, якою традиційно були оповиті дипломатичні переговори і контакти [2].

Із розвитком процесу глобалізації як класична дипломатія, так і публічна дипломатія трансформувалася і перестала бути заняттям обмеженого кола людей. Міністр закордонних справ України Д.І. Кулеба дав таке визначення публічної дипломатії – це не алхімія і не розвага, а креативна система послідовних дій. Міжурядова та міжпарламентська дипломатія впливають на сприйняття реальності офіційними колами інших держав. У публічної дипломатії пріоритетна аудиторія інша – громадськість іноземних держав. Публічна дипломатія впливає на сприйняття реальності домогосподарками, студентами, художниками, зірками, лідерами думок та усіма тими, кого цікавить не офіційна позиція країни, а країна як така. А ці громадяни, у свою чергу, вже самі починають впливати на офіційні кола. Там, де офіційна дипломатія вимушена говорити за зачиненими дверима, публічна дипломатія говорить відкрито – у конференц-залах, галереях, квартирах, концерт-холах, на площах та вулицях. Там, де офіційній

дипломатії не відкривають двері, публічну дипломатію гостинно запросять пройти всередину [3].

У зв'язку із важливістю цього дипломатичного інструменту, 22 грудня 2015 року було прийнято урядом рішення про створення самостійного структурного підрозділу при МЗС – Управління публічної дипломатії. Створення Управління означає впровадження в системі Міністерства публічної дипломатії як нового механізму популяризації України у світі та взаємодії з громадськістю [4].

Публічна дипломатія в МЗС об'єднує і створює синергію трьох напрямків роботи: іміджеві програми (конференції, круглі столи, публічні акції, взаємодія з експертами та громадянським суспільством в цілому), культурна дипломатія (реформа системи культурного представництва України за кордоном, реалізація українських культурних проєктів за кордоном, сприяння залученню найкращих зарубіжних культурних практик до України) та зв'язки з медіа (активна робота з медіа, управління системою дипломатії в соціальних мережах, управління блогами МЗС, виготовлення контенту та реалізація онлайн-кампаній). На думку Міністра закордонних справ Д. Кулеби «публічна дипломатія – це м'яка зброя широкого спектру дії в умовах гібридної війни» і тому уряд держави має гідно фінансувати інформаційні та публічні кампанії України за кордоном, таким чином розповідаючи світові через інструменти публічної дипломатії ким є Україна – європейська держава свободи, позитивних змін і талановитих людей [3].

Вагомий крок у контексті публічної дипломатії України під егідою МЗС – це презентація наприкінці листопада – на початку грудня 2015 року онлайн кампанії на базі сайту «My Ukraine Is» з популяризації нашої країни за кордоном під девізом «Міжнародний імідж України у наших з вами руках!». Даний сайт є результатом співробітництва Міністерства закордонних справ, Міністерства інформаційної політики та організації «StratCom.UA». Сайт – це платформа для інформування іноземців про сучасну Україну та її історію. #MyUkraineIs є хештегом кампанії. Особливість сайту в тому, що з моменту запуску він перетворюється на платформу з контентом, який генерують самі користувачі. Кожен бажаючий українець або іноземець може пропонувати свої факти про Україну та відомих українців у режимі онлайн у розділі «Add your story». В основі проєкту покладено ідею звільнення від існуючих кліше та стереотипів про Україну [5, с.87].

Отже, публічна дипломатія є інструментом створення позитивного іміджу держави і сьогодні серйозним завданням в організації іміджевої роботи для України постає розвиток публічної дипломатії, її інформаційно-аналітичного та мас-медійного супроводу. Як показує практика, часто у загальносвітових рейтингах за різними показниками наша держава займає далеко не провідні позиції. Тому для підняття рейтингу та формування європейського іміджу України потрібно принаймні дві цілі: міжнародну ідентифікацію України як органічної складової європейського континенту/простору; помітну інформаційну та дипломатичну присутність України в європейському політичному дискурсі, а також синергію трьох напрямків роботи: іміджеві програми, культурна дипломатія, зв'язки з медіа.

Список використаної літератури:

1. Іванова Н.С. Публічна дипломатія як ефективний механізм зовнішньої політики держави. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології»*, вип. 32. 2017. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/10929/10534> (дата звернення: 15.04.2020).
2. Балабанов К. «Публічна дипломатія» як відповідь на виклики сучасності. *Україна дипломатична*. Вип. 14. 2013. С. 989-1021. URL: https://www.researchgate.net/publication/323522035_Publicna_diplomatia_ak_vidpovid_na_vikliki_sucasnosti (дата звернення: 15.04.2020).
3. Кулеба В.І. Публічна дипломатія – нова зброя України в умовах гібридної війни. *Європейська правда*. 2015. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/09/23/7038633/> (дата звернення: 15.04.2020).
4. В МЗС створено новий напрям роботи - публічна дипломатія. *МЗС*. 2015. URL: <https://mfa.gov.ua/news/43433-v-mzs-stvoreno-novij-napryam-robotipublichna-diplomatija> (дата звернення: 15.04.2020).
5. Процюк М.В. Роль публічної дипломатії у сучасних українсько-польських відносинах : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2017. 225 с.

УДК: 322:323.15

О. О. Левчук

ПРОЦЕС НАРОСТАННЯ РЕЛІГІЙНОГО ТА ЕТНІЧНОГО ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ ЯК ФАКТОР ЗАГРОЗИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

Проаналізовано наростання процесів релігійного та етнічного фундаменталізму як фактору загрози демократизації на прикладах Європейських країн. Висвітлено закономірності наростання етнічного та релігійного фундаменталізму в контексті політичних та економічних криз Західних країн.

Ключові слова: релігійний фундаменталізм, іслам, еміграція, демократія, націоналізм.

Специфіка етнічних взаємовідносин, ролі та місця певних етнічних та релігійних спільнот, їхнього статусу, а, іноді, і питання елементарного виживання, залежить від методів і засобів здійснення політичної влади. У класичних політичних концепціях демократії релігійна та етнічна проблематика, як правило, займала другорядне місце, адже впровадження на практиці демократичних процедур на думку більшості політологів здатне автоматично вирішити етнічні та релігійні проблеми. Однак поширення процесів

етнічного відродження та націоналізму у всесвітньому масштабі, розгортання боротьби за національне та релігійне самовизначення спонукає до перегляду подібних поглядів. Відповідно, такий стан речей сприяє формуванню різноманітних концепцій розвитку демократії та її взаємозв'язку з етнічною та релігійною проблематикою, а тому актуальним є розгляд наростання релігійного та етнічного фундаменталізму в сучасному світі, а також його впливу на демократизацію суспільства.

У цьому аспекті варто відмітити, що існує необхідність дослідити політичні аспекти фундаменталізму, чинники політизації ісламу і ісламізації політики, вплив релігійного фундаменталізму на демократію в Європі та світі.

Розкриття даного питання слід розпочати з трактування поняття фундаменталізму. В новітньому політологічному словнику зазначається, що фундаменталізм (лат. *Fundamentum* – основа) – це суспільно-політична течія, ідеологія, яка характеризується радикальним неприйняттям модернізації соціальної та політичної систем, відданістю традиціям, відстоюванням релігійних, етнічних та національних принципів.

За активацією релігійного та етнічного фундаменталізму в Європі та світі стоїть соціально-економічне та політичне розмежування держав, існування технологічної, економічної та цивілізаційної меншовартості країн Азії по відношенню до розвинених демократичних країн. Саме це створює підґрунтя для поширення та закріплення релігійного, більше ісламського, фундаменталізму.

Є очевидним, що розповсюдження ісламського фундаменталізму має глобальний характер. Це пов'язано з одного боку з лібералізмом західного світу щодо свободи релігійного самовираження і таким чином розповсюдження ісламу, зокрема у європейських країнах, що також обумовлюється значною імміграцією з ісламських країн. Витоки даної імміграції лежать у економічних перевагах життя у розвинених демократичних країнах. З іншого боку, це пов'язано із закритістю ісламського світу до ліберальних західних ідей, що створює нерівномірний, певною мірою однобічний процес взаємопроникнення культур.

Для того, щоб більш точно розкрити дане питання, слід відзначити, що релігійний фундаменталізм має великий вплив тільки в тих державах Європи, де кількість мусульманського населення займає вагому частку від загальної кількості населення. Так, Американський дослідницький цент *Pew Research Center* провів дослідження і встановив, що до 2050 р. кількість мусульманського населення в Європі зросте навіть без міграції. Це пояснюється тим, що народжуваність у мусульман вища, ніж у європейців. Особливо це буде помітно у Великій Британії, Франції, Бельгії, Італії, де проживає переважно молоде мусульманське населення. Загалом, якщо довіритися американським дослідженням, то до 2050 р. мусульманське населення з правами і обов'язками повноцінних європейських громадян складатиме від 11 до 16% від всього європейського населення. А тому питання релігійного і етнічного фундаменталізму буде особливо гостро стояти в вищезазначених державах.

Варто відмітити, що на сьогодні прихильників релігійного фундаменталізму в Європі досить багато. Суть їхніх вимог полягає у важливості повернення до витоків, а саме до так званого «чистого» ісламу, тобто до положень, які існували на початку його

зародження. При чому вони не цураються і подвійних стандартів для реалізації своїх цілей. Йдеться, зокрема про нав'язування фундаменталістських стереотипів і середньовічних догм за допомогою сучасних засобів впливу, використовуючи сучасні інформаційні технології, технічні прилади і зброю. При чому вони протиставляють іслам цінностям демократичного світу і секуляристським принципам побудови суспільства і політичної системи.

Доктрина ісламського фундаменталізму полягає також у тому, що необхідно ізолювати ісламський світ від впливу західних принципів управління, економіки, ідей секуляризації. Значної критиці піддаються сучасні уряди ісламських країн, у яких існує поміркований іслам і які намагаються запровадити політичні системи європейського зразка.

Отже, можна говорити про те, що той ідеологічний бар'єр, який встановлюють ісламісти перед цінностями західної цивілізації, свідчить про тоталітарний характер ісламських суспільств.

Саме в цьому можна вбачати загрозу демократії, оскільки будь-яка тоталітарна ідеологія, у тому числі заснована на релігійному фундаменталізмі, ґрунтується на принципах жорсткої пропаганди і маніпуляції свідомості. Тут є навіть подібність російської пропаганди. І там і там усе засновано на антизахідній риториці. Оскільки усі внутрішні проблеми можна пояснити підступним ворогом, у особі якого виступає західний світ. Тому, так звані «традиційні цінності» мають виглядати, які спасіння і панацея від усіх проблем. Все це класичний приклад утопічних ідей, притаманних тоталітарним суспільствам. І відношення до них у демократичного, ліберального світу має бути відповідним.

Проте, якщо проаналізувати деякі сучасні тенденції, то можна помітити намагання деяких представників мусульманського світу пристосувати здобутки сучасної західної цивілізації до реалізації мусульманських політичних традицій. Зрозуміло, що як би не намагалася частина ісламських фундаменталістів зробити певну автаркію мусульманського світу, відгородитися від сучасної розвинутої частини цивілізації, протистояти глобалізації не можливо. Треба пристосовуватися, інакше вони програють конкуренцію економічно, технологічно, а значить згодом політично і ідеологічно.

Для таких прихильників ісламського фундаменталізму з західною ноткою поширення, а далі закріплення і зміцнення позицій в чужій країні, є важливим завданням. Адже за сучасних умов спостерігається явна невідповідність розвитку економічних відносин на глобальному рівні і рівня розвитку економіки і технологій в мусульманських країнах, з одного боку, та необхідність конкурентоспроможності і поєднання певних зусиль в цьому сенсі, - з іншого. Таке прагнення до економічного розвитку підсилюється і тим, що відсталість ісламських держав у глобальній економіці триває уже досить довгий час і можливість вирватися з вузьких рамок, прискорити темпи модернізації може стати виходом на сьогоднішній день.

Зазначимо, що проблеми полягають у тому, що традиційні незахідні суспільства ще не готові сприймати цінності й ідеали ліберальної демократії, свободи, західних стандартів життя, якщо їм це нав'язується жорстко, не враховуючи обставини. Зрозуміло,

що потрібен час, коли молодь цих суспільств сама згодом зрозуміє перевагу вищезазначених цінностей. Так само як це відбулося під час так званої «Арабської весни» у таких країнах як Туніс і Єгипет. Коли самі відчули потребу у суспільній модернізації. У іншому випадку це натрапляє на спротив з боку радикально і ортодоксально налаштованого населення як відбувалося зокрема у Іраку та Афганістані. І тому це породжує активні спроби спротиву на кшталт екстремізму і тероризму.

Тому можна зробити висновок, що витoki сучасного ісламського фундаменталізму лежать у площині відсталості ісламських суспільств, яка породжує підвищену ступінь агресивності і нетерпимості, спровоковану у тому маніпулюванням на ідеологічному і релігійному ґрунті. Вихід як раз може полягати у поступовому долученні ісламських країн до необхідності усвідомлення цінностей, що дають можливість цивілізовано, а головне успішно співіснувати у глобалізованому світі.

Таким чином, наростання етнічного і релігійного фундаменталізму в світі є закономірним процесом. Кризи, які поглинають держави з середини, створюють сприятливі умови для розвитку релігійного та етнічного фундаменталізму. Емігранти, використовуючи релігійне та національне питання, прагнуть досягти покращення свого становища, як політичного, так і економічного, використовуючи у боротьбі релігійні постулати. В результаті цього фундаменталізм, як політичне явище, деякі вчені розглядають як загрозу демократичному устрою не тільки окремої взятої країни, але і цілого світу. Цілісні і неподільні держави з демократичною формою правління під натиском національних меншин, або жителів Сходу, чисельність яких щороку зростає, постійно відчувають гостру економічну та соціальну кризу. Державні видатки спрямовуються не на розвиток власної економіки, а на покращення соціального становища мігрантів зі Сходу, які, до того ж, не посилюють економіку країни своєю працею. Саме тому, невдоволене такою політикою уряду, місцеве населення вступає в конфлікт з мігрантами, які в свою чергу, не бажають відчувати на собі тиск корінного населення. Внутрішня криза в таких країнах поглиблюється, що негативно впливає на рівень життя населення і викликає невдоволення в широких мас і призводить до міжособних конфліктів.

УДК: 321.01:327:81'42:32

Н. В. Лепська

СПЕЦИФІКА СУБ'ЄКТНОСТІ ДЕРЖАВИ В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Наукову розвідку присвячено з'ясуванню сутності суб'єктності держави в контексті геополітичного дискурсу та з огляду особливостей сучасної просторової організації світу. Наголошено на некоректному вжитку понять «об'єкт геополітики» та «суб'єкт геополітики», що відбувається внаслідок спрощеного розуміння суб'єктності держави в сучасних умовах ускладненої геополітичної спатіальності.

Запропоновано введення у понятійне поле геополітики поняття «ступінь геополітичної суб'єктності держави».

Ключові слова: геополітика, геополітичний простір, геополітична суб'єктність, ступінь геополітичної суб'єктності держави

Сучасна архітектура світоустрою дедалі більше засвідчує ускладнення його спатіальної (від англ. *spatial* – просторовий) геополітичної організації. Класичні моделі просторового життєустрою держав в дихотомічній парадигмі «морська цивілізація – суходільна цивілізація» (що були обґрунтовані ще батьками-засновниками геополітики) вже не спроможні пояснити ані нові формати геополітичної конфігурації світу на кшталт глобальної регіоналізації, глокалізації тощо, ані появу нових геополітичних статусів держави, що супроводжуються активним застосуванням широкого спектру не тільки мілітарних, а й невійськових геополітичних технологій задля перерозподілу сфер глобального впливу.

Сучасна геополітика, відійшовши від однорівневого розуміння геополітичного простору, активно продукує інші інтерпретації спатіальної організації світу з точки зору цілої низки методологічних дослідницьких підходів, як-то системного, структурно-функціонального, глобального моделювання, світової динаміки та інших, а також беручи до уваги широке дослідницьке предметне поле, в межах якого вивченню підлягають різноманітні елементи геополітичної спатіальності, що мають неоднакову інституційно-організаційну, діяльнісну, процесуальну та іншу природу.

Геополітичний простір є феноменом, що має характер обґрунтованої складності. Він має багаторівневість структури з багатоманітністю зв'язків між її елементами та поліваріативними відносинами. Простір в геополітиці – це не тільки, навіть не стільки обсяг територіально-географічних характеристик держави. Якщо його представити як дуальність об'єктивної та суб'єктивної реальностей, то перша – це фізико-географічний простір, межі якого екстенсивно розвиваються державою як суб'єктом геополітики. А друга реальність є «усвідомленим» простором, «осмисленим своїм суб'єктом», з відповідним змістовним навантаженням, тож постійно зазнає активного суб'єктного впливу як з боку власне свого суб'єкта, так і з боку інших суб'єктів. В такому разі відбуваються зміни як на локальному рівні спатіальної організації, так і на інших поступових рівнях геополітичної структури. Таким чином, геополітична спатіальність примножується (фізико-географічний рівень + економічний + інформаційний + ідеологічний + когнітивний + ментальний + інші.) Варто наголосити, що ці рівні не є якоюсь вертикальною рівневою ієрархією, це радше кумулятивний холістичний комплекс вертикальних та горизонтальних рівнів.

Зазвичай геополітичний простір визначають як нерозривну сукупність усіх природних (фізичних) та суспільно-географічних (культурно-географічних, економіко-географічних...) об'єктів в контексті їх динаміки, місцерозташування, властивостей та відносин (віддаленість / сусідство), а також використання як джерел геополітичних ресурсів. Також під геополітичним простором розуміють середовище впливу і діяльності геополітичних суб'єктів (передусім держав, альянсів держав), формування складного

комплексу взаємодій і відносин між ними з приводу розподілу сфер владного контролю. Вважаємо за доцільне уточнити традиційні визначення та операціоналізувати сучасний геополітичний простір як якісний, динамічний та інтегративний феномен, що є результатом системно організованих багаторівневих складних взаємозв'язків та взаємодій, в межах яких відбуваються різноманітні взаємовідносини між геополітичними суб'єктами з приводу розподілу/перерозподілу геополітичних ресурсів, зміни форм і масштабів владного контролю над ними.

Слід підкреслити, що доволі часто можна зустріти в різноманітних наукових публікаціях трактування геополітичних взаємодій у двосторонньому суб'єкт-об'єктному форматі, де суб'єктом зазвичай виступає певна більш потужна держава, яка чинить домінацію над іншою / іншими, що розглядається як об'єкт. Проте таке трактування геополітичних взаємодій, на наш погляд, є методологічно некоректним та вочевидь спрощеним. Адже базовою характеристикою суб'єкта (як наукової категорії) є те, що він здійснює практичну діяльність (пізнає, перетворює, відтворює, комунікує тощо), якій властиві цілепокладання, раціональність, вольове відношення до навколишнього світу, а також творчий характер.

Тому з науково-методологічної точки зору не вірно вважати, що держава, яка зазнає на собі вплив іншої, або до якої застосовуються технології геополітичної домінації з боку іншої держави, просто пасивно на це реагує та взагалі не діє, і таким чином є *об'єктом* геополітичних взаємодій. У будь-якому разі вона (чи то уряд її, чи то суспільство) чинить опір, вона намагається реагувати та діяти, щоб не поступитися своїм суверенітетом, не втратити свою територію, народ та не припинити, врешті-решт, своє існування. Варто тільки зважувати в цьому контексті на *масштаб і глибину асиметричності таких взаємодій*, міць та силу цього спротиву.

Тож, на наш погляд, має йтися саме про *ступінь геополітичної суб'єктності* держави, де суб'єктність як мінлива характеристика активності може трактуватися як діяльнісно-перетворювальний спосіб існування та розвитку держави. Держава, як вищий рівень політичної організації суспільства, з усіма притаманними їй атрибутивними характеристиками (суверенітет, апарат управління, територія, народ, право та інші), є реальним суб'єктом. Політика держави реалізується через низку внутрішніх і зовнішніх функцій, які загалом спрямовані на збереження (а в кращому випадку навіть прирощення) власного ресурсного потенціалу (фактично саме геополітичного простору, його різноманітних компонентів), підвищення свого геополітичного статусу та й, власне, ступеня геополітичної суб'єктності.

Зазначимо, що факт наявності у держави потужного потенціалу у тій або іншій сфері (площа території, кількість населення, наявність великої кількості корисних копалин тощо) не є безумовною гарантією її державної міці і високого ступеню самостійності її політики. Реалізація геополітичного потенціалу і перетворення його у фактор державної міці, що наповнює суверенітет держави реальним змістом, і визначає ступінь самостійності її політики, вимагає активних, цілеспрямованих, скоординованих зусиль керівництва держави та суспільства, спрямованих на реалізацію закладеної в потенціалі вигоди. В такому разі, на нашу думку, геополітичну суб'єктність держави слід

визначати як здатність правлячої еліти держави до політичної самоідентифікації, цілепокладання та аналізу, це цілеспрямована діяльність щодо проведення активної зовнішньої політики в інтересах народу і держави та недопущення втручання в неї інших суб'єктів геополітики. Це здатність держави відповідально діяти на засадах суверенності та певної автономії у процесі освоєння геополітичного простору, втім вона є мінливою, набуваючи або максимально високих показників, або наближаючись до мінімальних.

Таким чином, проблема суб'єктності є ключовою для наповнення державного суверенітету реальним змістом, забезпечення справжньої самостійності внутрішньої та зовнішньої політики держави, і масштаби та ступінь освоєння геополітичного простору державами прямо корелюються зі ступенем їх геополітичної суб'єктності у конкуренції за ресурси подальшого розвитку.

УДК [32:316.344.8]:323(477)

О. В. Мендрін
ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ ТА МАКРОПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті розглядаються представлені в сучасній політичній науці спроби осмислення змін в реалізації політики пам'яті та формуванні макрополітичної ідентичності в Україні після Революції гідності (2013-2014 рр.).

Ключові слова: макрополітична ідентичність, політика пам'яті, символічна політика, історична політика, Революція гідності.

Активізація спроб різних, як внутрішніх, так і зовнішніх, акторів використовувати інтерпретації історичного минулого як інструмент реалізації символічної політики в Україні, зумовила підвищення уваги дослідників до аналізу даної діяльності, прагнення дати їй адекватну оцінку і виділити можливі шляхи розвитку процесу. Одночасно, військова агресія на сході України і анексія Криму, що послідували за Революцією гідності, характер цієї агресії (яка передбачає змішані, «гібридні» форми, що поєднують як «комплекс традиційних засобів», □ від дипломатичних до безпосередньо військових, так і інструменти пропаганди [1, с. 5-6]) і прагнення держави мобілізувати громадян для протидії їм, актуалізували проблематику формування макрополітичної ідентичності громадян України, питання про співвідношення макрополітичної ідентичності та політики історичної пам'яті, що проводилась в цей час.

Нашою метою в даній розвідці буде характеристика тенденцій академічної рефлексії та оцінки спроб зміни практики політичного використання минулого в Україні.

Зміст політики історичної пам'яті, представленої в діяльності різних суб'єктів політичного процесу сучасної України, привертав увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, серед яких, з урахуванням поставленої мети, можна виділити Г. Касьянова,

О. Рафальського, Ч. Федінець, І. Черничко. Широка характеристика змісту спроб реалізації політики пам'яті в Україні до 2014 р представлена в роботах О. Гриценко, А. Киридон, Л. Нагорної.

Попри наявність значної кількості публікацій, включаючи монографії, довідкові та енциклопедичні видання, ще рано говорити про єдність в розумінні семантичного наповнення базових термінів, визначення меж описуваних явищ, а також виду відносин між політикою пам'яті, історичної політикою і формуванням макрополітичної ідентичності, що за визначенням О. Малинової, позначає «усю сукупність різних засобів ідентифікації зі спільнотою, яка асоціюється з сучасною державою» [2, с. 369].

Зокрема, І. Самаркіна вказує, що «політика пам'яті є частиною політики ідентичності, взаємодіє і перетинається з символічною і історичною політикою» [3, с. 666]. На думку О. Малинової, «все три феномени – політичне використання минулого, політика пам'яті та історична політика – можуть розглядатись як прояви символічної політики», при цьому, відповідно до представленого «Співвідношення основних понять», кожен з трьох зазначених феноменів включає в себе наступний [4, с. 9-10]. У той час як Г. Касьянов, вважає, що «історична політика має справу з присвоєнням і створенням символічного капіталу», «спеціалізується на створенні і відтворенні симулякрів, створює гіперреальність, яка здатна не тільки активно впливати на реальність, але й заміщати її. Політика пам'яті в цьому випадку є більш вузьким терміном, що охоплює практики, пов'язані переважно з формуванням колективної / історичної пам'яті, і не включає інтервенції в сферу професійного історіописання і дидактичної історії» [5 с. 19].

Найбільш евристично виправданим можна вважати представлення, в якому історична політика, що розуміється як «різновид політики, метою і змістом якої є цілеспрямоване конструювання і практичне застосування в політичних цілях «історичної пам'яті» та інших форм колективних уявлень про минуле і його репрезентацій, в тому числі професійної історіографії» [5, с. 18], виступає як один із напрямів політики пам'яті. Разом з останньою, що трактується як «діяльність держави та інших акторів, спрямована на утвердження тих чи інших уявлень про колективне минуле і формування підтримуючої їх культурної інфраструктури, освітньої політики, а в деяких випадках – і законодавчого регулювання» [4, с. 9], вони виступають в якості частин процесу формування макрополітичної ідентичності. При цьому, як формування макрополітичної ідентичності, так і зміст зазначених політик, такою взаємодією не обмежуються. Дані політики не становлять весь арсенал засобів, за допомогою яких підтримується і створюється макрополітична ідентичність громадян держави, залишаючись при цьому одним із ключових інструментів.

Одну з особливостей процесу формування макрополітичної ідентичності в Україні можна вбачати у досить низькому ступені залученості в цей процес, до 2000-х рр., політики пам'яті. Активізацію даного напрямку пов'язують з діяльністю ряду державних інституцій (зокрема, Українського інституту національної пам'яті), а також іншими ініціативами третього Президента України В. Ющенка в цій області [6, с. 41-46].

Певною віхою в процесі реалізації політики пам'яті в Україні, на думку деяких дослідників, слід вважати Революцію гідності. Ч. Федінець та І. Черничко пропонують

трактувати зміни, закріплені в «декомунізаційних законах», прийнятих в 2015 р., як реконцептуалізацію політики пам'яті, і розглядають її в контексті перевизначення ідентичності, змін мовної політики і процесу десовєтизації України в 2015-2016 рр. [7, с. 46]. Результати змін, що відбулися вони схильні оцінювати критично, як «часом безнадійну [...] спробу знайти баланс [...] в розділеному суспільстві», яка, в поєднанні з мовною політикою, не сприяла досягненню суспільного консенсусу [7, с. 62-63].

Револуція гідності і наступні події, стають важливим етапом змін політики пам'яті не тільки в Україні, але і, як зазначає О. Міллер, в Російській Федерації [8]. Тут вони були обумовлені спробами владних еліт обґрунтувати анексію Криму, скорегувати офіційний історичний наратив відповідно до змін в політиці держави і необхідністю вироблення дискурсу, який би давав хоч які можливості відповідати як на критику всередині країни, так і з-за її меж. Таким чином, характер змін, перелік залучених засобів та акторів, дозволяють говорити, в даному випадку, швидше про зміну в області історичної політики.

Отже, Револуція гідності і, не меншою мірою, збройна агресія проти України, обумовили зміни в співвідношенні і визначенні пріоритетності компонентів, на базі яких основні суб'єкти політичного процесу намагались формувати політику макрополітичної ідентичності в Україні після 2014 року. До числа змін, що відбулися також можна віднести: усвідомлення значущості як історичної політики, так і політики пам'яті для формування макрополітичної ідентичності громадян; тенденцію до проведення самостійної історичної політики, що проявилась з боку українських владних еліт; активізацію, як мнемонічних акторів, різних громадських об'єднань і мережевих груп.

При тому що, безумовно, політична інтерпретація минулого стає одним з основних елементів нової конструкції, зважаючи на низку характерних рис історичного, соціально-політичного, культурного розвитку України, необхідно розрізняти історичну політику і політику пам'яті, говорячи про їх залученість в створення макрополітичної ідентичності. У той час як історична політика держави, втілена в низці нормативних рішень і наборі законодавчих актів, дійсно знайшла нові і вельми чіткі обриси, колективна історична пам'ять, що не піддається швидкій та жорсткій регламентації, залишається полем певних дискусій і контестації дискурсивних стратегій, пропонованих різними мнемонічними акторами.

Список використаної літератури:

1. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання // Національна безпека і оборона. 2019. № 1-2 (177-178). С. 2-88.
2. Малинова О. Ю. Макрополитическая идентичность // Идентичность: Личность, общество, политика. Энциклопедическое издание / отв. ред. И. С. Семененко. М.: Весь мир, 2017. С. 368-370.
3. Самаркина И. В. Политика памяти и исторический нарратив // Идентичность: Личность, общество, политика. Энциклопедическое издание / отв. ред. И. С. Семененко. М.: Весь мир, 2017. С. 666-670.
4. Малинова О.Ю. Коммеморация исторических событий как инструмент

символической политики: возможности сравнительного анализа // Полития. Анализ. Хроника. Прогноз. 2017. № 4(87). С. 6-22.

5. Касьянов Г. Украина и соседи: историческая политика. 1987-2018. М.: Новое литературное обозрение, 2019. 631 с.

6. Касьянов Г., Миллер А. Россия-Украина: как пишется история: Диалогические лекции-статьи. М: РГГУ, 2011. 306 с.

7. Fedinec S., Csernicso I. (Re)conceptualization of Memory in Ukraine after the Revolution of Dignity // Central European Papers. 2017. № 1(V). P. 46-71.

8. Миллер А. Политика памяти в России. Роль негосударственных агентов: веб-сайт. Режим доступа: <http://gefter.ru/archive/20967>. (дата звернення: 15.04.2020).

УДК: 001.102:ЄС-044.247(477)

О. В. Новакова

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто проблеми та пріоритети процесів євроінтеграції України. Визначено важливість інформаційно-комунікативних засобів формування громадянського консенсусу щодо стратегії розвитку країни. Проаналізовано значення інформаційно-комунікативних заходів роз'яснення реального змісту євроінтеграції, її перспектив та переваг.

Ключові слова: євроінтеграція, громадська думка, інформаційно-комунікативні впливи, громадянський консенсус.

В сучасному суспільстві засоби масової комунікації є важливим чинником функціонування політичної системи. Привертаючи увагу громадської думки і влади до певних проблем суспільно-політичного життя, багаторазово повертаючись до цих проблем, висвітлюючи негативні наслідки їх невирішеності, пропонуючи нові підходи до цих проблем, ЗМК ініціюють появу нових політичних технологій і інститутів. Діяльність ЗМК дає громадянам велику кількість не тільки інформації про політичні події, але й різного роду коментарі до цих подій політичних оглядачів, експертів, аналітиків, політичних і громадських діячів. Це дозволяє ознайомитися як з самою політичною проблемою, так і з можливими засобами її розв'язання, ставленням до неї різних політичних і суспільних груп.

Актуальність інформаційно-комунікативних впливів на процеси євроінтеграції була підтверджена спільним дослідженням Центру Разумкова та Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва з приводу позитивних та негативних очікувань українців в контексті зближення з ЄС. Дані, узагальнені у таблиці 1, представляють наступні позитивні аргументи щодо євроінтеграції України [1].

Таблиця 1. Очікувані переваги від членства України в ЄС

№	Варіанти відповіді	Рівень підтримки %
1.	Вільне пересування українців в межах європейського простору	38,6
2.	Збільшення добробуту громадян	36,8
3.	Спрощення доступу молоді до європейської освіти	33,7
4.	Активізація внутрішніх реформ в Україні	24
5.	Підвищення рівня безпеки та обороноздатності України	20,8
6.	Доступ до європейських ринків	19,3
7.	Наближення країни до сучасної європейської цивілізації	18,8
8.	Підсилення авторитету України на міжнародній арені	17,3
9.	Розвиток суспільно-політичної демократизації	12,6
10.	Надходження інвестицій з ЄС	12,6

З таблиці видно, що найбільше у перспективі приєднання України до ЄС громадяни цінують свободу пересування по Європростору, розширення можливостей для освіти та економічного зростання, підвищення темпів та якості внутрішнього реформування країни, зміцнення цінностей демократії та політико-правового захисту.

Разом з тим, в громадській думці ще не сформувався консенсус щодо євроінтеграції, значна частина населення, особливо на Сході та Півдні висловлює певні побоювання негативних наслідків приєднання до ЄС, що проілюстровано в таблиці 2 [2].

Таблиця 2. Можливі негативні наслідки інтеграції України з ЄС

№	Варіанти відповіді	Рівень підтримки %
1.	Підсилення темпів еміграції українців	33,1
2.	Ускладнення відносин з Росією та країнами СНД	27,5
3.	Збільшення безробіття	18,2
4.	Втрата економічних зв'язків з Росією	17,2
5.	Зубожіння людей	16,5
6.	Поширення у суспільстві наркоманії, СНІДу, тощо	14,7
7.	Зростання соціальної диференціації суспільства	14,5
8.	Вестернізація культури	11,3
9.	Втрата чи обмеження державного суверенітету України	11,0
10.	Збільшення рівня злочинності	6,4

Відповідно, найбільші побоювання українців містяться в аспектах надмірної еміграції за кордон, «помсти Росії» та зниження рівня добробуту. Аналізуючи ці чинники, необхідно зазначити, насамперед, що головною причиною активної трудової еміграції українців є не близькість з ЄС, а низький рівень життя в Україні. Як зазначив президент Всеукраїнської асоціації компаній з міжнародного працевлаштування Василь

Воскобойник, «72% українців їдуть працювати за кордон тому, що там більш високий рівень заробітної плати» [3]. Тому вирішити цю проблему можна лише шляхом розвитку власної економіки та підвищення соціальних стандартів, а не шляхом штучної ізоляції населення та спрямування міграції у бік Росії, потрапити на територію якої завжди було нескладно.

Звертає на себе увагу також і те, що таке важливе застереження проти інтеграції, як можлива втрата чи обмеження державного суверенітету займає лише 9 позицію рейтингу, що свідчить, на нашу думку, про довіру українців до ЄС та позитивне налаштування на перспективи взаємодії.

Спираючись на проведений аналіз даних соціологічних досліджень можна зробити такі висновки:

- Україна в цілому визначилася з євроінтеграційним вибором, але значний вплив на його довготривалість та послідовність здійснюють внутрішні проблеми, пов'язані з повільними темпами реформування країни, слабкістю політико-правової бази діяльності суб'єктів політики, низьким рівнем життя громадян;

- сьогодні, коли мобілізаційний потенціал зовнішніх чинників у вигляді російської агресії майже вичерпав себе, політичній владі необхідно максимально активізувати темпи модернізації країни для створення внутрішніх позитивних аргументів на користь європейського цивілізаційного вибору;

- важливим завданням виступає також створення громадянського консенсусу щодо стратегії розвитку країни. З цією метою необхідно здійснювати системні інформаційно-комунікативні заходи, щодо роз'яснення реального змісту євроінтеграції, її перспектив та переваг, руйнування пропагандистських міфів, які спрямовані на брутальне маніпулювання громадською думкою та формування у українців моделей поведінки, що знаходяться за межами їх справжніх інтересів.

Список використаної літератури:

1. Якщо Україна стане повноправним членом ЄС, які, на Вашу думку, переваги вона отримає у цьому разі? Дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Центру Разумкова з 14 по 22 листопада 2015 року. URL: http://old.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1097 (дата звернення 27.02.2018).

2. Якими, на Ваш погляд, можуть бути негативні наслідки приєднання України до ЄС? Дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Центру Разумкова з 14 по 22 листопада 2015 року. URL: http://old.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1098 (дата звернення 25.02.2018).

3. Гриненко Ю. Бути гастарбайтером: Наскільки небезпечною для України є трудова міграція. URL: <https://ua.112.ua/statji/buty-hastarbaiterom-naskilky-nebezpechna-dlia-ukrainy-trudova-mihratsiia-431438.html> (дата звернення 12.03.2018).

А. Г. Павлов
КОНСОЛІДАЦІЯ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕШКОДИ
НА ШЛЯХУ ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ

Розглядаються сучасні виклики для встановлення демократії. Актуальність проблеми пов'язана з постійними трансформаціями в українському суспільстві і незавершеним процесом консолідації демократії. Розглянуті можливі варіанти вирішення деяких проблем.

Ключові слова: консолідація демократії, партійна система, виборчий процес.

У контексті дослідження консолідації демократії варто зупинитися на деяких ключових проблемах і виокремити основні виклики, які стоять на перешкоді даного процесу в Україні.

Нестабільна партійна система. З часів розпаду Радянського союзу і відмови від тоталітаризму та переорієнтації на демократичні засади за прикладом розвинутих європейських країн Україна (так і суспільство загалом) зазнала багато трансформацій, здебільшого позитивних. Українці в цілому підтримують демократичний рух та прагнення утворення держави за європейським зразком. Але демократія в Україні не є повністю консолідованою.

Американський політолог Семюель Гангтінгтон для молодих демократичних країн сформулював «тест з двома передачами влади», згідно з яким демократія вважається невідворотною (консолідованою) тільки тоді, коли «партія демократизаторів» передає владу після програшу на виборах і повертається до влади під час наступних електоральних циклів. Тобто в країні існує як мінімум дві політичні сили, які передають один одному владу за загальними демократичними принципами[1, с. 1]. Україна цей тест поки що не проходить, оскільки в Україні досі не сформована стабільна партійна система.

Українська партійна система з часів отримання незалежності пережила багато трансформацій. Перші серйозні і позитивні зміни були зроблені ще за радянських часів в 1990 році, після відміни шостої статті Конституції СРСР, в якій фіксувалось монопольне становище КПРС. В виборах до Верховної Ради України 1990 р. могли брати участь інші партії. Але першими дійсно багатопартійними виборами, були вибори в 1994 році. Проходили вони за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості за обов'язкової явки 50 % виборців. Вже в 1994 році в Україні діяло 30 зареєстрованих партій, 14 з яких отримали депутатські мандати[2].

Відміна монополії комуністичної партії звісно дала можливість демократичним та ліберальним силам брати участь в змаганнях за владу. Як показали результати виборів, суспільство позитивно сприйняло нові політичні сили. В своїх передвиборчих кампаніях демократи використовували комуністів як «страшилку». Самі ж комуністи користувались популярністю лише в частини населення, що ностальгувала.

Як показує статистика, жодна з утворених партій в той час не проіснувала до сьогодні в своєму первозданному вигляді, та не зберегла підтримку електорату. Тому ми можемо зробити висновок, що така багатопартійність не грає на користь консолідації демократії. Нові партії створюються перед кожними парламентськими та президентськими виборами. Існує чітка тенденція формування партії під певного кандидата в президенти. І доволі часто президентські партії отримували значну кількість мандатів після парламентських виборів, так наприклад «Блок Петра Порошенка» мала підтримку в 22%, або «Слуга народу», яка взагалі отримала рекордну підтримку виборців в 43 %. Але рейтинг підтримки окремих кандидатів і партій постійно змінюється, так як і рейтинг довіри громадян до них. Одні партії зникають з політичної арени, або змінюють свою назву та стилістику.

Можна сказати, що більшість політичних партій в Україні є своєрідним маркетинговим проектом, розрахованим на один, від сили два електоральні цикли. До наступних виборів створюються нові партії, вибираються нові титульні обличчя, які ці партії представляють, змінюється риторика, але зазвичай одні і ті ж люди кочують від однієї партії до іншої, та залишаються при владі. Винятком стали останні вибори до парламенту в 2019 році, коли до парламенту ввійшло дійсно багато нових облич, які ніколи до цього не були в політиці, але глобально це нічого не змінило. Оскільки електорат голосував не за персоналії, а за партію президента, якому на той момент люди довіряли. Нові обличчя не вирішують старих проблем, ними досить легко можна маніпулювати, в рамках партійної субординації, є керівництво партії, яке задає правила гри.

Циклічної зміни влади в Україні не відбувається, як скажімо це відбувається в Сполучених Штатах, де республіканці змагаються з демократами. Звісно не обов'язково, щоб в Україні партійна система була представлена двома партіями, але певні інституційні зміни в партійній системі все-таки необхідні. Мають бути визначені основні політичні сили, які будуть сталими. А також закріплені правила висунення кандидатів в президенти від цих партій, а не створення нових партій під кандидата, як це практикуються на кожних виборах.

Олігархічність влади. Ще однією значною перешкодою на шляху до консолідації демократії є влада олігархів. Ні для кого не секрет, що в Україні існують досить багаті та впливові люди. Часто певні політичні партії, пов'язують саме з конкретними олігархами. Багатії використовують свої фінансові можливості для втручання в політичне життя країни, і лобіювання власних інтересів, через свої «кишенькові» партії, або шляхом особистої участі в виборах.

Одним з яскравих прикладів може бути колишній президент України і чинний депутат Верховної Ради України Петро Порошенко, який будучи одним із найбагатших українців, використовує свої значні фінансові ресурси, для того щоб утримувати владу і захищати власні інтереси.

На даний момент система влаштована таким чином, що без великого капіталу не можливо брати участь в виборах в президенти, або навіть в парламентських виборах. Важко уявити ситуацію, в якій звичайний викладач вузу, або лікар чи представник малого

бізнесу могли б взяти участь в передвиборній кампанії та заплатити застави, які мають платити кандидати, за чинним законодавством.

Частково цю проблему могли б вирішити інституціональні зміни в партійній системі України, описані вище. Існування сильних і стабільних партій могло б допомогти формуванню в їх лоні якісно нових політиків, яких би партії могли висувати на виборах, брати на себе витрати на проведення кампаній, оплату внесків, тощо.

Доречними були б і правові методи запобігання втручання олігархів в політичні процеси в країні. А також в державі мають бути легальні канали взаємодії з представниками бізнесу.

«Брудні» виборчі технології. Не меншу небезпеку для консолідованої демократії становлять маніпуляції виборчим процесом та чорні PR технології.

Різноманітні послуги політтехнологів в формуванні іміджу політика, допомога в боротьбі за електорат, давно стали нормою в політичному житті. Так виборець виступає в якості покупця, а політична сила, чи конкретний лідер в якості «розкрученого» товару. А ось наскільки відрізняється товар, який було запропоновано покупцю-виборцю, від того, який він отримує у вигляді реальної політики, залежить від соціально-політичного контексту країни.

В Україні через слабкість демократичних традицій, розвинуеного громадянського суспільства, контролю за владою з боку громадян відмінність між реальним і сконструйованим іміджем влади виявляється досить відчутною[3].

Легітимність такої влади звісно буде під сумнівом. Особливо якщо мали місце маніпуляції процесами (використання адміністративного ресурсу) чи маніпуляції свідомістю виборців (нейролінгвістичне програмування, емоційний вплив тощо), що так чи інакше призводить до мотивування певного типу поведінки, голосування за того чи іншого кандидата чи політичну силу[3].

Останнім часом ми можемо спостерігати, що подібні технології застосовуються все частіше і все більше коло виборців піддається маніпулятивному впливу. А методи підтасовок стають все більш витонченими.

Досить цікаві спостереження та висновки можна зробити з останніх виборів президента України в 2019 році. З боку чинного на той момент президента Петра Порошенка були намагання використовувати адміністративний ресурс і створення мережі підкупу виборців (за даними різних журналістських розслідувань), тоді як його опонент Володимир Зеленський проводив прозору виборчу кампанію. Але він скористався своїм медіа-іміджем, та на його користь зіграв також образ, створений в художньому серіалі «Слуга народу», де він грав роль простого вчителя Голобородька, який став президентом і навів порядок в країні. Чи був цей фільм заздалегідь продуманим планом, чи мав Зеленський на той час президентські амбіції, цього ми ніяк не дізнаємось. Але факт залишається фактом – певна кількість людей голосували не за Зеленського, а за Голобородька. Імідж президента із серіалу, простого українського громадянина, який досить жорстко боровся з корупцією та проблемами в країні, не співпадає з реальним. Передвиборні обіцянки не були поки що виконані. Виборці знову зіткнулись з популізмом, підміною образів, та певним обманом, з боку сил, що змагаються за владу.

Боротися з маніпулятивним впливом досить важко, будь яку людину можна ввести в оману. Єдиною вакциною проти цього може бути загальна обізнаність населення та розвиток критичного мислення. Також можуть допомогти чіткі механізми позбавлення влади людей, які отримали владу не чесним шляхом. Адже влаштувати великий обман задоволення не дешево, а потенційна можливість втратити набуту таким чином владу, можливо відклякне потенційних недобросовісних кандидатів.

Підсумовуючи вищесказане можна зробити певні висновки. Демократія в Україні поки не є консолідованою. Описані проблеми не єдині, існує й багато інших загроз демократичним процесам. Загрози як внутрішнього, так і зовнішнього характеру (гібридна війна на сході України, зовнішнє втручання інших країн у внутрішні справи України, лобізм тощо).

Партійний хаос, що відбувається на кожному електоральному циклі демонструє, що в Україні поки не сформовано монолітної демократичної сили. Ми можемо припустити, що на наступні вибори з'явиться знову нова політична сила, яка буде створена під певну політичну кон'юнктуру.

Загалом настрої суспільства дають надію на подальші кроки в зміцненні демократичних процесів в країні. Але є групи людей, які можуть бути зацікавлені в узурпації влади, або в консервації поточного, не до кінця визначеного стану речей. Тривожні сигнали існують і суспільству варто звертати на це увагу.

Список використаної літератури:

1. Б. И. Макаренко. Консолидация демократии: «детские болезни» постсоветских государств. – №4 – 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://politeia.ru/files/articles/rus/2002_4_Makarenko.pdf
2. Ю. Шведа. Трансформація партійної системи в контексті трансформації політичної системи України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25346/28-Shveda.pdf?sequence=1>
3. Катерина Меркотан. Маніпулятивний присмак виборчих процесів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/merkotian_manipuliatyvnyi.pdf

УДК [32:316.344.8]:323(477)

Н. П. Пашина ВПЛИВ МІГРАЦІЇ НА ПОЛІТИКУ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Досліджується вплив міграції на політику ідентичності в сучасних європейських державах, визначено, що виклики сучасної епохи у вигляді процесів глобалізації та

зростання міграційних потоків ускладнюють ідентифікаційні процеси й орієнтири, ставлять перед політикою ідентичності нові завдання.

Ключові слова: міграції, ідентичність, політика ідентичності, макрополітична ідентичність.

Серйозним випробуванням для формування макрополітичної ідентичності у державних і наддержавних спільнотах стало зростання міграційних потоків наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Міграційні процеси, з якими зіткнулися багато держав, привели до змін в їхній національно-етнічній структурі, водночас відбувається розмивання національної ідентичності, посилюються загрози стабільності й безпеки.

Практично у всіх країнах-центрах імміграції актуалізуються проблеми адаптації мігрантів у корінні спільноти, але особливо вони характерні для, так званих, «безнапасних» країн Європи й Північної Америки, куди спрямовані основні потоки мігрантів у пошуках «кращого життя». До вже чинних регіональних, соціальних, соціокультурних проблем, що розколюють суспільства, додаються нові, пов'язані з етнічними, конфесійними, культурними, цивілізаційними відмінностями мігрантів від корінного населення. Відмінності у менталітеті, звичаях, ціннісних установах і стереотипах поведінки, а так само небажання мігрантів інтегруватися у місцеве суспільство часто призводять до конфліктних ситуацій і ще більше фрагментують держави.

Міграційна криза в Європі 2015 – 2016 рр. розкрила численні суперечності всередині моделі політики ідентичності, побудованої на ідеях мультикультуралізму. Стандарти мультикультуралізму стали викликати заперечення у представників національної культурно-релігійної ідентичності у країнах, що приймали іммігрантів. Одним з негативних компонентів конструювання макрополітичної європейської ідентичності стає осмислення європейцями своєї єдності через неприйняття цивілізаційних особливостей «нових жителів Європи» [1]. Тобто «Інший», некорінний європеєць, визначається як «Чужий», а іноді і як «Ворог». Громадське життя Європи наповнюється новими антагонізмами й все більше формується у конфліктних категоріях «ми» – «вони», водночас з'являються праворадикальні партії, ксенофобія, спекуляція на ісламській проблемі [2]. Радикалізація громадської думки, а так само зростання терористичної загрози, гальмує процеси європейської інтеграції та формування європейської ідентичності, підриває стабільність, негативно відбивається на політичній безпеці ЄС.

Величезні економічні витрати на забезпечення політики мультикультуралізму, а так само визнання у суспільстві, що у толерантності є певні кордони, привели керівництво багатьох європейських держав до значного коректування політики ідентичності. Основні зусилля і ресурси держави стали направлятися не тільки на створення комфортних умов для представників іншомовного та іншокультурного середовища, але і на якнайшвидшу адаптацію мігрантів у суспільства країн, що приймають мігрантів.

На зміну мультикультуралізму в європейських країнах поступово впроваджується модель «громадянської інтеграції». Вона передбачає багатосторонній процес з надання

мігрантам певного рівня політичних, соціальних, економічних, культурних прав у поєднанні з їхніми обов'язками щодо місцевого соціуму. Цей процес забезпечується на законодавчому та адміністративному рівні. Важливе місце в цій політиці займає ідентифікаційна складова [3].

Новим інтеграційним підходом у політиці ідентичності є інтеркультуралізм, що передбачає культурний плюралізм і встановлення сприятливої міжкультурної взаємодії на основі спільних інтересів, цілей, загальної цивільної відповідальності, спільних потреб [4]. Основні ідеї та принципи інтеркультуралізму зафіксовані в «Білій книзі» з міжкультурного діалогу», яка була підписана представниками 47 країн-членів Ради Європи (2008 р.) і в спільній програмі Ради Європи та Європейської комісії «Міжкультурні міста» (2009 р.) [5]. Основний наголос у цих документах робиться на розширенні соціалізації мігрантів у культурно-психологічній, економічній, освітній, медичній сферах.

Велике значення надається працевлаштуванню мігрантів та мовній політиці [6]. Про це йдеться в Європейському порядку денному в області міграції, прийнятому Європейською Комісією у 2015 році [7]. Європарламентом затверджений максимальний термін працевлаштування для легальних мігрантів у дев'ять місяців з дня звернення за міжнародним захистом. Мовна підтримка здійснюється більшістю країн ЄС, крім Австрії, Великобританії, Угорщини, Нідерландів, Португалії, Чехії та Франції [8]. Вона передбачає мовні курси, мовну практику, в тому числі, поєднану з трудовою діяльністю, допомогу волонтерів в освоєнні мови країни, що приймає мігрантів [9].

Таким чином, нові реалії сучасності, пов'язані з процесами глобалізації, зростанням міграції, розмивають державні кордони, ускладнюють фрагментарність суспільства та ідентифікаційні орієнтири. Перед державою стоять завдання розробки нових моделей політики ідентичності, які б адекватно відбивали чинну динаміку суспільної свідомості й сегментацію багатоскладових спільнот. Макрополітична ідентичність у багатоскладових спільнотах є важливим ресурсом стабілізації суспільства, оскільки забезпечує громадський консенсус щодо основних проблем розвитку, поверх соціокультурних, політичних та інших розбіжностей. Вона є фактором, що цементує багатоскладові спільноти, соціокультурною основою, що забезпечує стійкість всієї суспільної системи.

Список використаної літератури:

1. Паин Э. К вопросу о «крахе политики мультикультурализма» в Европе / Э. Паин // Демагогия. ру. URL: <http://demagogy.ru/pain/blog/2011-03-05/k-voprosu-o-krakhe-politiki-multikulturalizma-v-evrope> (дата звернення: 03.04.2020).

2. Кокка Ю. Границы Европы и идентичность = Turopas grenzen unci identitat: исторический опыт и вызовы современности / Ю. Кокка. Москва : Российский гос. гуманитарный ун-т, 2007. 310 с.

3. Favell A. Integration nations: the nation-state and research on immigrants in Western Europe. The multicultural challenge / A. Favell // Multicultural Challenge / ed. by G. Brochmann. Amsterdam : Elsevier, 2003. P. 13-42. (Comparative Social Research. No. 22)
4. Wood P. The Intercultural City: Planning for Diversity Advantage / P. Wood, C. Landry. London, 2008. 360 p.
5. «Белая книга» по межкультурному диалогу: «Жить вместе в равном достоинстве» : пер. с англ. / Совет Европы. Москва : Информационный офис Совета Европы, 2009. 73 с.
6. Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L003> (дата звернення: 15.12.2019).
7. Кокка Ю. Границы Европы и идентичность = Turopas grenzen unci identitat: исторический опыт и вызовы современности / Ю. Кокка. Москва : Российский гос. гуманитарный ун-т, 2007. 310 с.
8. Веденева В. Т. Проблема доступа беженцев на рынки труда европейских стран: ограничения и меры поддержки / В. Т. Веденева // Веденева В. Т. Феномен трудовой миграции в изменяющемся мире / В. Т. Веденева, В. В. Комаровский Москва : ИМЭМО РАН, 2017. С. 103-122.
9. The labour market integration of resettled refugees. URL: <http://www.unhcr.org/5273a9e89.pdf> (дата звернення: 10.12.2019).

УДК: 4+447

І. О. Поліщук

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ МЕНТАЛЬНИЙ ІМПЕРАТИВ УКРАЇНСТВА

Європейський вибір можна інтерпретувати як політко-культурний і загалом ментальний імператив українського народу з огляду на традиційні вади національної політичної культури: аетатизм, маргінальність, провінційність тощо.

Серед факторів, що визначають негативне сприйняття українством влади на макрорівні (тобто політичної влади) слід назвати довготривале перебування у колоніальному становищі. Виявляючи власну неспроможність до суверенного державотворення, українська спільнота закономірно опинялася у залежності від більш згуртованих та потужних сусідів. На жаль, доводиться констатувати, що протягом усієї своєї історії розшматований український народ змушений був більше підкорятися іноземцям, аніж будувати власну державу. Тому для більшості поколінь українців державна влада сприймалася як щось чужинське, інорідне. Держава нерідко уособлювалася з національним та соціальним примусом. Звідси від генерації до генерації трансливався негативний стереотип у ставленні до державних справ взагалі.

Етатистські настанови політичної ментальності українства, що виникають на підставі природної негації колоніальної влади, отримують усталення через відоме психічне явище перенесення, коли свідомий (чи підсвідомий) протест проти влади поневолювачів трансформується у перманентне відчуження українців від політичної влади загалом.

Геополітична межовість України обумовлює виникнення у її мешканців маргінального типу ментальності. Знаходячись на перехресті інтересів сусідів, роз'єднане українство постійно потрапляло у маргінальні ситуації, коли воно ніби і є, і ніби його немає. Проблема самоідентифікації в усіх аспектах (духовному, територіальному, етнічному, мовному, культурному, державному) завжди мала велику актуальність в українській історії.

Напевно саме тому розуміння національної ідеї пов'язувалося насамперед з гаслом “незалежності від”, коли національна незалежність ототожнюється зі свободою від чергових загарбників, у той час як наступний момент - “незалежність для” ірраціональним менталітетом українців ігнорувався. На думку В. Кизими, українська ідея у традиційній інтерпретації є “ідея не творчості, а ідея свободи, яка досить часто розуміється як стихія вольності і руйнування”. Віками поневолений український загал, маючи стійкі анархійні настанови, виробляє прагнення до національної свободи, але дуже рідко спромагається усвідомити аксіоматичну тезу: “без власної незалежної держави національна свобода просто неможлива”. Суверенна національна держава є базовим засобом і гарантом самореалізації будь-якої нації. Більше того, існує думка, що за великим рахунком незалежна державність виступає головним показником існування самої нації (у політичному сенсі трактування останньої категорії). В українському випадку сплюндрована національна свідомість врешті-решт унеможливило розуміння необхідності створення власної держави.

С. Таран, аналізуючи нестійкість етатистських настанов, маргінальність українського менталітету, пропонує власну версію пояснення: ”За давньою легендою українську державу заснували анти. Слово “анти” означає “край”, “межа”. І, може, вже з тих часів, легенд аж до Київської Русі, а від Київської Русі до сьогоднішніх днів українську державу легко було поламати на шматки. Вона була крихкою, дірчатою. Крізь дірки, легко проникали чужі впливи. Крихким було і усвідомлення українців потреби мати свою державу”. Зважаючи на існування герменевтичної методології, гадаю, що версія С. Тарана не позбавлена наукової вартості, адже Антська держава визнається найвидатнішими вченими, серед яких М.С. Грушевський, у якості першого українського державного утворення.

Продовжуючи тему маргінальності українського менталітету, слід зазначити, що виникаюча у XI ст. назва “Україна” трактується багатьма дослідниками у сенсі “біля краю”, тобто “на межі”. Це знов підкреслює глибинно-ментальну вкоріненість української маргінальності. (Тут треба навести й альтернативну інтерпретацію назви “Україна” у сенсі “країна”. Навколо цих двох трактувань відбувається не стільки наукова дискусія, скільки, як на мене, ідеологічне протистояння державницького та антидержавницького таборів).

З приводу маргінального стрижня традиційного менталітету українців варто звернути увагу на цікаву історіософську концепцію В.Кизими. На думку відомого науковця, порівняльний аналіз особливостей історичного процесу в Україні та в країнах Заходу окреслює висновок про те, що українська спільнота завжди належала до типу неklasичних суспільств. “Їх особливість у тому, що існуючи протягом досить довгого історичного відрізка як певні цілісності з відповідними ознаками, вони весь час перебувають не стільки у динамічному, скільки у нестійкому становищі, постійно маневруючи і утримуючись на межі ризику.

Наша країна не була, як правило, ні центром, ні периферією, вона майже постійно знаходилась між різними державно-політичними полюсами, на лінії їх протистояння, в центрі їх боротьби, включаючись до складу то однієї, то іншої державної структури.

Україна ніколи не була еталоном феодалізму, як ... Франція, вона не була класичним зразком капіталізму, як Англія, і вона не репрезентує класичний індустріалізм, як сучасні Сполучені Штати і Японія. Вона не була і не є класичною щодо певних форм державності, державного управління, освіти, матеріального виробництва тощо. У політиці маргінальний стан України виявився в наявності різних інтересів, устремлінь і ідеологій в структурі влади, в основі яких були орієнтації на різних сусідів України”.

І дійсно, постійна наявність різноспрямованих, по суті протилежних, геополітичних орієнтацій у галицької та наддніпрянської гілок українства якнайкраще доводить загальний маргінальний характер української політичної ментальності. Оцінюючи проросійську орієнтацію наддніпрянців та прозахідну орієнтацію галичан, слід вказати на парадоксальний момент: протилежна спрямованість сподівань різних частин українства найяскравіше виявляє спільну українську маргінальність.

З цього випливає, що європейський вибір, який сьогодні робить керівництво та народ України може претендувати на новітню національну ідею, яка здатна забезпечити модернізацію основ політичної ментальності українців та визначити наше повернення на європейський шлях розвитку.

УДК: 321.7(447)

Т. П. Прядко **СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОПУЛІЗМУ**

Демократія у тому первинному сенсі, що його визначили ще афіняни, передбачає наявність вільних громадян, які є головними суб'єктами суспільного врядування. Саме вільні, відповідальні громадяни зазвичай є носіями інтересів спільноти, розуміють сенс суспільної взаємодії та спроможні власною участю вплинути на суспільне життя у бажаному для громади напрямі. Громадянська участь в умовах представницької ліберальної демократії передбачає здійснення усвідомленого вибору, який неможливий без обізнаності громадян у тих справах, щодо яких приймається рішення. Саме тому

ефективне функціонування системи ліберальної демократії передбачає наявність і постійне вдосконалення громадянської політичної культури.

Активізація популізм стала яскравим проявом нинішнього етапу кризи демократії. У країнах сталого розвитку популізм характеризується як одна із політико-ідеологічних форм протестних рухів проти «старої» еліти, її відірваності від нагальних потреб народу, «закостенілої» загальноєвропейської бюрократії, яка не здатна оперативно реагувати на сьогочасні виклики (міграційна криза, зростання сепаратистських настроїв, євроскептицизму тощо). У країнах, що чверть століття тому стали на шлях демократичної трансформації, живильним ґрунтом для популізму стали патерналістська політична культура, несформовані чи недієві політичні інститути, насамперед, відсутність політичних партій як розвинутих, автономних організацій.

Небезпека популізму сьогодні в тому, що він руйнує культурно-політичний простір. І це пов'язано не стільки з силою самих популістів, скільки з помилками, яких припускаються помірковані правлячі партії. Людям здається, що ці постійно правлячі партії (правоцентристи і лівоцентристи, консерватори, лейбористи, республіканці й демократи) перестають займатися проблемами «пересічної людини», а є елітою, для якої «прості люди» вже не важливі. Але як би негативно не ставилися громадяни до політики саме від міцності демократичних інститутів безпосередньо залежить свобода громадян. Популізм же – це такий спосіб мислення, який знижує ефективність цих інститутів і руйнує раціональну основу для налагодження і підтримання довіри між людьми. У цілому популізм руйнує основи мислення, на яких формується зріла політична система, та система, яка веде до встановлення демократичних інститутів, реально діючих прав і поваги до громадянських свобод. Популізм руйнує демократичні інститути, провокує конфлікти, руйнує політичну раціональність і підриває авторитет демократичних політичних інститутів, пропонує уявну альтернативу простих рішень складних проблем, які стоять перед демократіями.

Популізм руйнує насамперед раціональну складову політичної культури, апелюючи до емоцій, віри, ірраціонального. У політичних суперечках, намагаючись звернути на себе увагу, популісти актуалізують питання, які вселяють тривогу, породжують внутрішній дискомфорт. Вони загострюють питання суперечностей сучасного світу, у якому швидко руйнуються звичні норми, нове ж часто постає чужим, незвичним, незатишним і тому неприйнятним. Люди хочуть знати винуватців такого становища і рецепти виправлення ситуації. Популісти ж дають на ці питання конкретні й чіткі відповіді. В усіх народних бідах вони звинувачують корумповані еліти і чужаків, які використовують демократію для власної вигоди, відсторонивши власне народ від реальної політики. Повернути владу народ повинен через вірних йому політиків, які близькі до народу і його потреб. Таким чином, граючись питаннями і відповідями, популісти втягують суспільство в співпереживання глибокої кризи, неминучої біди і відразу підводять до необхідності проведення «найшвидших заходів, бо потім буде пізно». Провідну роль і цій «грі» належить лідеру з різним ступенем харизматичності, який в атмосфері посіяної паніки відразу знаходить жорсткі й прості, зрозумілі кожному виборцю, заходи для усунення причин паніки.

Політична риторика, її сенс в умовах демократії полягає у зверненні до політичної аудиторії за підтримкою. Засобом такої риторики часто виступає демагогія, яка сприяє вживленню в суспільну свідомість викривлених уявлень про дійсний стан речей в суспільстві, які переконують маси в позитивних змінах без реальних на те підстав, якщо ці заяви лунають із вуст правлячих політиків, які хочуть утриматись при владі. Типові для демагогії засоби – лицемірні клятви у вірності і любові до народу, висунення безвідповідальних програм та обіцянок і водночас наклепи на тих, хто насправді прагне діяти чи діє в інтересах суспільства. Демагогічні заяви політиків не містять конструктивних ідей і пропозицій, або ж заплутують ту чи іншу проблему, відволікаючи увагу громадян від нагальних питань. Популізм створює популярність за допомогою соціальної демагогії, залучаючи маси на свій бік демагогічними засобами і методами [1].

Політика популізму не розрахована на стратегію, вона завжди тактична, екстрена й екстраординарна, зрозуміла без додаткових пояснень і закрита для раціонального розуміння. У програмних положеннях політичної партії чи лідера стиль важливіший за зміст. Популісти пропонують остаточне вирішення проблеми, що сьогодні турбує виборця й установлення мети, ірраціональної за своєю суттю. Використовуючи спрощену аргументацію політичних закликів, популісти апелюють, насамперед, до прихованих, і від того ще більш дієвих, забобонів. Застосовується механізм маніпулювання емоціями, а через них свідомістю, коли політик позиціонує себе людиною, яка так само як і виборець боїться й ненавидить такого собі «корумпованого політика / чиновника», «мігранта / чужого», «ЄС / НАТО / Кремль» тощо, які тільки й зайняті тим, щоб зіпсувати людям життя. Зрештою цей політик виявляється майже рідною людиною, з яким встановлюються особливі, майже особисті стосунки і одержує у результаті не обґрунтовану раціональними міркуваннями підтримку.

Перед тим як запропонувати просту, окреслену мету, єдиним недоліком якої є відірваність від реальності, популіст готує відповідне підґрунтя, нагнітаючи обстановку через змалювання трагічної картини бездіяльності чи свідомого шкідництва тих чи інших суб'єктів владних відносин. Мета при цьому буде сформульована найбільш благородно і звичайно без конкретизації засобів і способів її досягнення. Головний заклик популіста: покластися на нього, ні про що не думати, лише він може вирішити всі проблеми, які викликають тривогу і паніку.

Для досягнення своєї мети популіст використав емоції виборця, звертаючись при цьому до «здорового глузду», до загальних знань, приглушуючи розум, критичне мислення й самостійний вибір. Замість того, щоб сприяти формуванню політичної свідомості, такі політичні сили сприяють самопродукуванню потестарної свідомості, яка є джерелом недемократичних режимів й ідейною базою популізму. Індивід з потестарною свідомістю не здатний творчо сприймати політичну дійсність та формувати власні політичні позиції, спираючись на раціональні принципи, а механічно відтворює задані владою, певними політиками, спільнотами оцінки і форми поведінки, забарвлюючи їх емоційним сприйняттям політичного життя [2].

До того ж популіст завжди спокушає виборця ірраціональним – незрозумілим, проте таким бажаним – консенсусом. Виборець погоджується з пропозиціями і методами їх

упровадження не тому, що йому запропонували щось розумне, зрозуміле, обґрунтоване, навпаки – він згоджується на неочевидне через те, що людина, яка пропонує консенсус має ті ж самі заботи, страхи і сподівання. Виборець погоджується з популістом, оскільки той зміг віднайти і вселити надію на швидке вирішення проблем. Важливим є інструмент конструювання емоційної спорідненості й довіри до політика-популіста. Адже він проникає в душу індивіда не в особистій бесіді, коли можна побачити безпосередню реакцію на поставлені проблемні питання, вивідати наскільки політик дійсно близький у сприйнятті й переживанні тяжкої реальності. Політичні технології і ЗМІ помножують силу переконання популіста і, одержавши згоду виборця, популіст конвертує довіру в свій політичний капітал.

Претендувати на вірність виборця лідер-популіст може лише переводячи взаємовідносини з ним на особистий, довірливий, утаємничений рівень. Людина має вірити особистості лідера, а не публічному інституту, який він представляє. Саме тому всі популістські партії мають чітко артикульованого лідера. Лідер декларує, що бере всю відповідальність на себе і виборець з готовністю віддає свою відповідальність, оскільки під її тягарем жити важко. Лідер закликає людину зневажати політику як брудну й негідну справу, і з цим важко не погодитися. Зорієнтований на засоби масової інформації, популіст грає роль шоумена, відводячи роль фаната своєму слухачу.

В Україні популісти становлять ядро політичної еліти. Популізм став звичною практикою проведення виборів, яку застосовують усі, без виключення, політичні сили і політичні лідери. Але саме для незміцнених демократичних інститутів популізм є особливо небезпечним. Популізм руйнує і так слабку довіру громадян до демократії і політичної раціональності, посилює і так достатньо укорінену недовіру між громадянами, підриває суспільний консенсус і робить неможливим розумний, аргументований діалог між представниками різних соціальних, культурних і етнічних груп.

Список використаної літератури:

1. Малько А. В. Политическая и правовая жизнь России: актуальные проблемы. – М., 2000. с.205-206.
2. Політологія: Кн. перша: Політика і суспільство. Кн. друга: Держава і суспільство / А. Колодій, В. Харченко, Л. Климанська, Я. Космина. – К. : Ельга-Н, Ніка-Центр, 2000. 584 с. с. 247

УДК 378.035.6

Т. І. Сергієнко

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ГІБРИДНОГО МИРУ

У даному дослідженні вивчено питання ідентичності особистості. Встановлено, що національна ідентичність це визнання народом самого себе через повагу до рідної

історії, традицій, національну культуру, уявлення своїх національних інтересів, ідеалів та цінностей. З'ясовано, що процес формування ідентичності є серією взаємопов'язаних виборів.

Ключові слова: ідентичність, ідентифікація, національна самосвідомість, самоідентифікація, інформаційно-комунікативні технології.

Актуальність даного питання обумовлена тим, що сьогодні, в Україні з новою силою постали проблеми національного буття, національної самосвідомості та самоідентифікації кожної особистості, національної гордості, гідності, врешті-решт патріотизму. Досліджуючи соціально-політичні зміни які відбуваються не тільки в сучасному світі але й у середині держави здебільшого необхідно акцентувати увагу на дослідженні категорії «ідентифікації». Сьогодні концептуалізація ідентичності займає одне з центральних місць в арсеналі інструментів політичного аналізу.

Питання щодо дослідження ідентичності вивчається багатьма науковцями. Відомими роботами з цієї проблематики є праці зарубіжних та вітчизняних вчених: Л.Архипенка, А.Богущ, А.Бичка, Ю.Бромля, В.Котельникова, Г.Палія, П.Ситник, О.Шморгун, В.Лизанчука, Е.Сміта, Ю.Хабермаса та ін. Одним із найбільш дискусійних питань сьогодні є саме питання національної ідентичності.

Дослідники виділили наступні складові елементи національної ідентичності:

- усвідомлення своєї належності до історично сформованої території, з якою пов'язані уявлення про «рідний край»;
- загальні уявлення про історію, сьогодення та перспективи розвитку, загальні міфи;
- загальна масова, побутова культура;
- єдине правове поле, однакові юридичні права та обов'язки для всіх членів суспільства;
- спільна мова, традиції, релігія [2, с. 68].

Отже, національну ідентичність можна розглядати як визнання народом самого себе через повагу до рідної історії, традицій, національну культуру, уявлення своїх національних інтересів, ідеалів та цінностей. Особливість національної ідентичності полягає у тому, що вона постійно змінюється з кожним новим поколінням і залежить від політичних, економічних, соціальних, культурних та інших факторів. Формування системи цінностей українців та їх ідентичності відбувається у складних суспільно-політичних умовах, що характеризуються гібридним миром, тривалою економічною кризою, політичною нестабільністю.

Сьогодні великий вплив на формування національної ідентичності має саме розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Збільшення обсягу інформації впливає на руйнування національної ідентичності з одного боку, а з іншого, відбувається зростання національної самосвідомості. Інформаційні чинники мають чималий вплив на свідомість суспільства і, тим більше на формування ідентичності.

Специфіка положення України, сьогодні, полягає в тому, що в даний час перед нашим суспільством стоять задачі вирішення яких традиційно пов'язано із зміцненням

національної держави. Сприймавши цінність національного, українське суспільство розривається між потребою і необхідністю адаптації до «постмодерних», глобальних тенденцій світового розвитку. У результаті, порушується єдність національних і цивілізаційних компонентів української ідентичності. Від того, яким образом і коли воно буде відновлено, багато в чому залежать перспективи української національної держави і стійкого економічного розвитку. Тому відстоювання інтересів України як держави та проблема національної самоідентифікації – ключова для українського суспільства. Це проблема консолідуючого начала, об'єднавчої ідеї, яка б організувала систему цілісних орієнтацій суспільства.

Формування ідентичності в сучасному світі відбувається під впливом інформаційно-комунікативних чинників, що в свою чергу впливає на зміну світогляду людини та суспільства в цілому. Таким чином, розвиток інформаційних технологій призводить як до позитивних так і негативних наслідків. Під впливом інформаційних потоків руйнується стійка ідентифікація з нацією і державою. Також, зазначимо, що в умовах перетворень суспільства глобального характеру зникають інформаційні кордони. Масова свідомість, світогляд, культурна ідентичність стають усе більше доступними для негативного зовнішнього інформаційного впливу.

Реалі сьогодення свідчать, що інформаційно-комунікативний складник сучасного суспільства має маніпулятивний характер. Р. Полішук, зазначає, «що сучасні інформаційні комунікації здатні керувати свідомістю людей та навіть змінювати ідентифікаційні коди, які є системоутворюючими чинниками формування суб'єктивної реальності та життєдіяльності індивіда, його ціннісних налаштувань» [5, с. 275].

Як зазначає В.Малахов, «незалежно від різних теоретичних поглядів на роль сучасної інформаційно-комунікативного середовища, в останній третині ХХ ст. і на початку ХХІ ст. були зафіксовані два принципових моменти - коммодіфікація і медіалізація. В рамках процесу коммодіфікації світ постає як глобальний супермаркет, виникає масове культурне виробництво, орієнтоване на максимально широкий культурний ринок, найчастіше ігнорує специфіку національної культури. Процес медіалізації пов'язаний з уявленням про те, що сучасні мас-медіа не тільки відображають суспільну реальність, скільки самі є цією реальністю. Медіалізація соціально-культурної сфери означає визнання провідної ролі ЗМІ у визначенні змісту медійного простору» [4, с.52]. Зазначені процеси складно розглядати з точки зору «негативних» чи «позитивних» аспектів їх впливу на суспільство. Активне впровадження в соціальне життя інформаційних технологій, постійне вдосконалення та збільшення числа нових технологічних рішень привели до кардинальних змін не тільки суспільства, а й свідомості людини.

Засоби масової інформації суттєво впливають на формування громадської думки, а отже є суб'єктом, який впливає на формування політичної свідомості, створюючи у суспільства образи, які в подальшому закріплюються в політичній культурі [6, с. 48]. Політичне маніпулювання можна віднести до керованого, зовнішнього впливу політичної системи. Це приховане управління політичною свідомістю і поведінкою людей з метою примусити їх діяти або не діяти в інтересах маніпуляторів, нав'язування волі

маніпулятора в формі прихованого впливу [1, с. 14]. Фактор маніпулювання свідомістю активно здійснюється через засоби масової інформації, різного роду інформаційні ресурси, які є потужним засобом впливу на суспільство та використовуються з метою впливу на нього. Г. Лебон зазначав, що для того, щоб сформувати масу, а відтак вплинути на громадську думку, вже не потрібен безпосередній контакт між великою кількістю людей, оскільки тисячі громадян можуть водночас потрапляти під вплив подій загальнонаціонального масштабу, піддаватися доволі сильним емоціям, і їхня індивідуальна психологія трансформується в масову психологією, оскільки розрізнені індивіди загалом набувають за таких умов рис натовпу.

«Серед засобів спеціалізованого впливу політичною маніпуляцією на маси використовуються штучно створені й нав'язані масам іміджі, мовні формули й штампи, стереотипи поведінки, готові відповіді на питання. Засоби масової комунікації в процесі політичної маніпуляції мають на меті сформувати уніфіковані й зумисне спрощені, зведені до стандартів масової свідомості уявлення про буття, які не виходять на рівень теоретичної рефлексії» [3].

Таким чином, підводячи підсумок зазначимо, що ідентичність є одним із найважливіших чинників становлення сучасного суспільства. Втрата національної ідентичності призводить до розпаду системи цінностей, деградації та дезінтеграції суспільства. В основу державної політики формування національної ідентичності має бути покладена ідея незалежності, суверенітету та територіальної цілісності Української держави.

Список використаної літератури:

1. Арабаджиев Д. Ю., Сергієнко Т. І. Маніпулювання свідомістю суспільства в умовах інформаційної та гібридної війни в Україні // Гілея: науковий вісник. К.: «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 146 (№ 7). Ч. 3. Політичні науки. С.12-15.
2. Запороженко О.В. Формування ідентичності в умовах мультикультурного соціуму: історичний аспект // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Історичні науки», 2016. – Вип. 34. – С. 66-70.
3. Лебон Г. Психология народов и мас [Електронний ресурс] / Г. Лебон. – Режим доступу: <http://lib.ru/POLITOLOG/LEBON/psihologia.txt>.
4. Малахов В.С. Национальная культура в эпоху глобализации// Россия в диалоге культур/ Отв. ред. А.А. Гусейнов, А.В. Смирнов, Б.О. Николаичев. М.: Наука, 2010. С. 36–65.
5. Поліщук Р. Інформаційно-комунікативний чинник як сучасний метод впливу на національно- культурну ідентичність українців // Гуманітарно-наукове знання: комунікативні засади. Матеріали Міжнародної наукової конференції 6-7 жовтня 2017 р. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. – С. 274-277.
6. Федорів І. П. Вплив ЗМІ на формування політичної культури // НАУКОВІ ЗАПИСКИ НаУКМА. Том 121. Політичні науки, 2011. – С. 47-51.

І. І. Судак
ПОЛІТИКА ПАРТНЕРСТВА НАТО ТА ГЛОБАЛЬНА
СТРАТЕГІЯ США

Нині ми спостерігаємо новий етап активної трансформації організацій колективної безпеки, і в цих умовах НАТО, можливо, зараз є єдиною організацією у світі, яка має більш-менш достатню кількість ресурсів, які допомагають їй протистояти загрозам безпеки: історично обумовлені спільні цінності членів організації; механізми узгодження позицій і зусиль; готові до застосування засоби спротиву, що відповідають загрозам і викликам. Проте великий перелік викликів, географічний масштаб їхнього поширення, обмежена спроможність проводити невійськові операції, брак солідарності серед держав-членів щодо участі в деяких спільних заходах ускладнюють реакцію на цілу низку загроз на всіх стадіях їхнього розвитку. Всі ці обставини вимагають від Альянсу проведення як внутрішніх перетворень, так і розвитку його співпраці з іншими міжнародними організаціями для підтримки своєї дієздатності. Стратегічна Концепція НАТО, погоджена в листопаді 2010 року в Лісабоні, покликана відповісти не лише на питання про те, як реформувати Альянс як такий, а й на ширше питання: що може запропонувати НАТО в умовах загроз сьогодення і проблем адаптації та ефективності [5].

Хоча на перший погляд може здатися, що політика партнерства НАТО протягом кількох останніх десятиліть була прикладом доведення справи до кінця усіма можливими способами, її зв'язок з американськими стратегічними розробками справді доволі вражаючий. Інтерес до програм партнерства в Альянсі під час ліберального десятиліття 90-х років ХХ століття був тісно пов'язаний з пріоритетом зовнішньої політики адміністрації Б. Клінтона на розвиток демократії та ліберального інтернаціоналізму, який знайшов продовження у першому десятилітті ХХІ століття, коли адміністрація Дж. Буша-молодшого зосередила увагу на розширенні сфери впливу, втручанні у внутрішні справи держав через зміну режиму (яка є більш жорсткою формою просування демократії) і налагодженні відносин, викликаних політичною необхідністю, наприклад з Грузією та Україною. На зміну цим тенденціям прийшов більш прагматичний підхід до зовнішньої політики, за яким американські пріоритети змістились в бік Азіатсько-Тихоокеанського регіону та «наведення порядку у власному домі». Метою зовнішньої політики наступних адміністрацій стало просування до нової структури міжнародних відносин, яка ґрунтується на співробітництві і партнерстві [1].

Глобальна стратегія США особливо чітко проявилася в політичних заявах, на кшталт тієї, яку колишній Державний секретар Гілларі Клінтон виголосила в Раді з міжнародних відносин 2009 року, доповнену Стратегією національної безпеки 2010 року, і яка отримала подальший розвиток в Керівному стратегічному документі 2012 року (з промовистою назвою «Збереження глобального лідерства США») [4], які разом представляють загальні стратегічні міркування стосовно того, як відповідати на нові виклики і як підготувати Альянс до набуття ролі у питанні збереження існування і,

можливо, розширення існуючої інституційної системи в реаліях XXI століття. Вислів «для танго потрібні двоє» можна застосувати і до партнерства: хоча американська стратегія і передбачає, що інші держави тільки й бажають, що співпрацювати з НАТО, це не завжди так. Дійсно, одним з найбільших викликів, які стоятимуть перед новою політикою партнерства НАТО, може стати те, що НАТО бажатиме ініціювати нові програми партнерства більше, аніж самі партнери [2].

Розробці згаданих вище стратегічних документів США було приділено багато уваги, але основний акцент було зроблено на так званому «повороті» в сторону Азії (який називали «відновленням рівноваги сил»), у той час як «партнерствам», «старим союзникам» і «спільним підходам» приділяли набагато менше уваги як у документах, так і у виступах. Основними завданнями зовнішньої політики США на майбутнє є збереження всього того, що вони здобули шляхом трансформації міжнародної системи упродовж останніх сімдесяти років, та готовність зустрічати виклики майбутнього шляхом формулювання спільних підходів для різних держав, що може дати результати. У Керівному оборонному документі зазначалося, що через тісну співпрацю з мережею союзників і партнерів, Сполучені Штати продовжуватимуть підтримувати міжнародний порядок, який ґрунтується на міжнародних нормах, забезпечує внутрішню стабільність і заохочує мирну появу нових центрів сили, економічний динамізм і конструктивну співпрацю у галузі оборони [4].

Незважаючи на численні посилання на «партнерство» в обох документах, було б помилкою вважати, що партнерські відносини самі по собі є очікуваним результатом. У Стратегії національної безпеки чітко стверджувалося, що ця взаємодія не є самоціллю. Швидше за все, НАТО і, зокрема, Сполучені Штати, цікавлять передусім ті вигоди, які можуть принести партнерства в набагато ширшому контексті збереження американського лідерства, а разом з ним і стабільності ліберального світового порядку, з тим щоб збудувати архітектуру безпеки, яка буде здатна вирішувати проблеми XXI століття – проблеми, з якими жодна країна світу не зможе впоратись самотійно, і, ймовірно, так само не зможе впоратись без участі США [5].

Нову політику партнерства НАТО слід розглядати у контексті змін у структурі міжнародної системи, які очікуються в найближчі роки, із визнанням того, що зміни мають відбутися як на первинному, так і вторинному інституціональному рівні. З огляду на це, стратегічна мета полягає в збереженні певного ступеня контролю над змінами і намаганні спрямувати їх у напрямку, який дозволить зберегти ліберальний світовий порядок і одночасно зробити його більш всеосяжним і таким, що ґрунтуватиметься на партнерстві і співробітництві з ширшим колом глобальних акторів, ніж в попередні десятиліття американської гегемонії. Практика партнерства і співробітництва повинна реалізовуватись через вторинні системні інститути, зокрема НАТО і його нову, набагато більш відкриту і всеосяжну політику партнерства. У контексті НАТО, процес можна представити у вигляді трьохступеневого підходу, у якому створення широкої мережі програм партнерства у межах НАТО може сприяти збереженню стабільності ліберального світового порядку, який, як вважається, поміж усього іншого сприятиме збереженню глобального лідерства США у все більш децентралізованому і

плюралістичному світі, у світі, який, однак, заснований на культурі партнерства і співпраці, а не культурі конфлікту і балансу сил [2; 4].

Розвиток партнерських відносин НАТО з іншими країнами завжди був відповіддю як на виклики міжнародного середовища, так і на напружені відносини всередині альянсу, хоча врешті-решт, узгоджена позиція виявлялась переважно такою, що відповідає насамперед цілям американської зовнішньої політики і її глобальній стратегії. Нема підстав очікувати, що ця модель зміниться найближчим часом, але є імовірність, що міжнародна структура змінюватиметься швидше, ніж НАТО зможе адаптуватися до її змін. У будь-якому випадку, очевидно, що реалізація програм партнерства і акцент на кооперативній безпеці є кроками в правильному напрямку. Але чи підвищена увага до цілої низки програм партнерства (як в НАТО, так за його межами) дійсно зможе виконати важливу роль як інструмента для збереження ліберального світового порядку у XXI столітті – це питання, яке залежатиме від багатьох, досі невідомих факторів [2].

Основні завдання НАТО на найближче десятиліття полягатимуть у протистоянні тенденції реінтеграції у світовій політиці, укріпленні традицій співробітництва членів Альянсу, створенні ефективної системи захисту євроатлантичного регіону від ракет малої та середньої дальності, інформаційної безпеки та протидії кіберзлочинності, а також у запобіганні новим методам боротьби терористичним організаціям в глобальному масштабі.

Основні шляхи розвитку партнерства з метою підвищення глобальної безпеки повинні вбачатися в узгодженні їхніх цілей і намірів, розподілі обов'язків, функцій і повноважень, уведенні механізмів проведення консультацій, спільних дій і співробітництва. Програми партнерства, що виявились ефективними, варто продовжити, але вони повинні створюватися залежно від регіональної належності і статусу партнерів, а також адаптуватися до їхніх потреб та інтересів. Саме дипломатична гнучкість посідає ключове місце в поточному напрямі діяльності НАТО. Політичний курс блоку за формулою «29+n» не знає жодних географічних обмежень. Тим не менш, він накладається на старий механізм партнерства, регіональні форуми, щодо яких у межах Альянсу ще не вироблено єдиної позиції. Шукаючи шляхи для поглиблення та розширення мережі безпекових партнерств НАТО, не можна нехтувати іншими зобов'язаннями. У новій Стратегічній концепції Альянсу чітко вказано, що, на додачу до кооперативної безпеки, серед ключових завдань НАТО залишаються як колективна безпека, так і врегулювання кризових ситуацій. Для успішного розв'язання сучасних безпекових викликів глобального рівня Альянс повинен бути готовий ефективно діяти в будь-якому регіоні, де безпека та інтереси його учасників зазнають утисків та загроз, відповідно. Узгодження цілей, інтересів та спільний пошук ефективних механізмів співробітництва з країнами та регіональними організаціями Близького Сходу, Африки, Південно-Східної і Центральної Азії, можуть істотно вплинути на стабілізацію ситуації в Афганістані, Пакистані та Сирії, запобігти розвитку й зростанню існуючих та виникненню нових мереж міжнародних терористичних організацій в усіх регіонах Світу, зокрема – у Ємені й Сомалі. Отже, заходи у вищезазначених сферах допоможуть НАТО заслужити повагу і довіру усіх учасників світового політичного процесу, стати прозорою

та ефективною організацією у сфері безпеки, дієздатність і ресурси якої, відповідатимуть потребам, актуальним викликам та загрозам XXI століття.

Список використаної літератури:

1. Buzan Barry, Lawson George The global transformation: history, modernity and the making of international relations / B. Buzan, G. Lawson URL: https://www.researchgate.net/publication/288873146_The_Global_Transformation
2. Doninovska F. NATO partnership policy: an essential element for crisis prevention? URL: <https://www.iapss.org/wp/2013/12/12/nato-partnership-policy-anessential-element-for-crisis-prevention/> (Last accessed: 21.02.2019)
3. Kramer F. NATO global partnerships: strategic opportunities and imperatives in a globalized world. Atlantic Council. 2013. URL: www.acus.org/files/publication_pdfs/403/NATOPartnerships2013.pdf (Last accessed: 03.11.2018).
4. NATO public diplomacy division. «Defence expenditures of NATO countries (2010–2017)». URL: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_06/20170629_170629-pr2017-111-en.pdf (Last accessed: 17.03.2019).
5. North Atlantic Treaty Organization. Lisbon Summit Declaration. 2010. URL: www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm (Last accessed: 15.12.2018).
6. Security according to Buzan: a comprehensive security analysis URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.615.5880&rep=rep1&type=pdf>

УДК: 323:32.019.51

Л. С. Хорішко

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ЕЛІТИ ТА СУСПІЛЬСТВА В ПРОЦЕСАХ ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Ефективність модернізаційних перетворень значною мірою обумовлюється наявністю двосторонньої взаємодії політичної еліти з громадянським суспільством. У цьому контексті можна виділити два типи взаємодії: «суспільство-влада» та «влада-суспільство». Вони визначають особливості впливу політичної еліти на активну громадськість, сприяючи мобілізації потенціалу та підвищенню рівня включеності в модернізаційний процес. Відтак, саме партнерське співробітництво та високий рівень довіри між елітою та громадянським суспільством сприяє досягненню стратегічних цілей модернізації політичної системи. Це актуалізує потребу дослідження особливостей активізації взаємодії між політичною елітою та суспільством.

У взаємодії «суспільство-влада» важливу роль відіграє формування громадської думки та здійснення громадського лобізму. Громадська думка виступає своєрідним

вираженням базових суспільних цінностей та норм, забезпечуючи легітимацію владних відносин, мобілізацію політичної активності. У ході модернізаційних перетворень найбільш оптимальним є режим партнерської співпраці, спрямований на реалізацію потенціалу громадської думки відносно розв'язання гостро актуальних проблем. Він сприяє формуванню демократичних політичних інститутів і закріпленню правових гарантій включеності громадян в їх діяльність на основі врахування потреб громадської думки [2, с. 68–71]. Відтак, забезпечення елітою необхідних умов його функціонування в процесі модернізації політичної системи сприяє: 1) легітимації ініційованого модернізаційного проекту; 2) всебічному інформуванню про стратегію та тактику політико-модернізаційної діяльності; 3) врахуванню громадського оцінювання в процесах прийняття політичних рішень і внесенню за потреби коректив; 4) здійсненню контролю громадськістю за діяльністю владних суб'єктів; 5) наданню консультативних рекомендацій щодо оптимізації політико-модернізаційної діяльності

До основних умов реалізації партнерської співпраці суспільства та еліти відносять: верховенство права; відповідність політичних рішень встановленій процедурі; оперативність; орієнтацію на консенсусно-компромісні форми взаємодії; результативність та ефективність, проявом яких є задоволення суспільних потреб; формування атмосфери взаємної довіри та відповідальності [1, с. 35]. Це розширює можливості практичної реалізації модернізаційного проекту на різних рівнях управління, сприяючи рівноправності дискусій громадськості та влади відносно стратегій діяльності, суспільного оцінювання результатів, внесенням узгоджених коректив.

Громадське лобіювання направлене на організацію взаємодії груп громадськості з органами влади, комерційними, некомерційними організаціями для актуалізації та вирішення власних інтересів і потреб. Серед основних напрямів виділяють: 1) артикуляцію та агрегацію інтересів громадян на різних рівнях управління; 2) формування та представлення громадських запитів до органів центральної влади та місцевого самоврядування; 3) залучення інвестицій для потреб регіонального розвитку [4]. Еліта має сприяти розвитку громадського лобізму через запровадження консультацій з громадськістю щодо актуальних питань проблем державно-політичного розвитку, здійснення громадської експертизи діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, функціонування громадських рад. Він може розглядатися як своєрідний канал зворотного зв'язку, що актуалізує проблеми функціонування політичної системи, суспільний запит на конкретні напрями модернізації, а також визначає узгоджену процедуру та технології політичної діяльності, направлені на досягнення цілей та завдань модернізаційного проекту.

Формування типу взаємодії «влада-суспільство» пов'язане з розширенням можливостей використання технологій залучення громадян до управління чи реформування політичної системи. Серед основних технологій можна виокремити: 1) безпосередні, направлені на пряму взаємодію між владою та суспільством (референдуми, звернення громадян, громадські ініціативи, громадські консультації, публічні дебати тощо); 2) опосередковані, що передбачають вивчення громадської думки, використання ресурсів експертно-аналітичної діяльності неурядових організацій та аналітичних центрів

[3, с. 225–226]. Вони передбачають застосування владними структурами різних способів і методів підвищення рівня впливу громадян на прийняття державно-політичних рішень. Ефективність їх використання обумовлюється: 1) рівнем довіри громадян до діяльності політичної еліти та ступенем розуміння доцільності здійснення ініційованих реформ; 2) можливостями (освіта, політико-правова культура, особисті якості) активної участі громадян; 3) наявністю законодавчо закріплених форм громадської участі та конкретних результатів; 4) рівнем професіоналізму та відповідальності еліти. Ці технології сприяють підвищенню рівня включеності громадян у реалізацію модернізаційного проекту, формуванню колективної відповідальності за результати діяльності, підвищенню рівня політичної культури та ідентифікації з конкретною політичною системою.

Отже, формування двосторонньої взаємодії між елітою та суспільством сприяє практичній реалізації модернізаційних проєктів. Активізація взаємодії «суспільство-влада» обумовлюється використанням ресурсу громадської думки та лобізму. Вони розширюють знання еліти відносно домінуючих у суспільстві цінностей, потреб, інтересів, що формують зміст процесу модернізації політичної системи, актуалізують конкретні напрями та технології політичної діяльності. У ході взаємодії «влада-суспільство» відбувається підвищення рівня активності та залученості громадян до реалізації політико-модернізаційної діяльності на практиці.

Список використаної літератури:

1. Взаємодія держави і суспільства в процесах публічної політики: наук. розробка / авт. кол.: С. О. Телешун, І. В. Рейтерович, С. В. Ситник та ін. Київ: НАДУ, 2013. 44 с.
2. Гавра Д. П. Общественное мнение и власть: режимы и механизмы взаимодействия. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 1998. Том 1. № 4. С. 53–77.
3. Реформування державної політики в Україні: теоретико-методологічні засади дослідження та впровадження: навч.-наук. вид. / авт. кол.: В. А. Ребкало (кер.); за заг. ред. В. В. Тертички, В. А. Шахова. Київ-Львів: НАДУ, 2012. 352 с.
4. Хома Н. М. Громадське лобіювання: зміст, можливості впливу, перспективи розвитку в Україні. *Вісник Львівського національного університету: Серія: «Філософсько-політологічні студії»*. 2014. Вип. 5. С. 86–94.

УДК 327.7 + 341.215.2

Anna Taranenko
EUROPEAN NEIGHBORHOOD POLICY AS CONFLICT PREVENTION
INSTRUMENT

The article is dedicated to analyzing the European Neighborhood Policy as conflict prevention instrument. As a conclusion one can note that one of the important vectors of

European Neighborhood Policy is building mutually beneficial relationships among participating countries and conflict prevention. ENP as a political instrument and conflict prevention tool is characterized by downturn at the time being. Yet it remains an important channel of communication and ideas exchange between the involved parties and therefore presents potential for further development and security enhancement in the region.

Keywords: Conflict Resolution, European Union, European integration, the European Union (EU), civil society, European Neighbourhood Policy (ENP), Eastern Partnership, Ukraine

European Neighborhood Policy's (ENP) aim is to build mutual understanding between the EU and its neighboring countries. ENP was designed in 2004 in view of the European Union's enlargement eastward. The idea was to eliminate dividing lines between the European Union countries and its new neighbors by means of establishing fruitful cooperation, ensure international security and promote free exchange of ideas. ENP is aimed at such regions as Eastern Europe, Mediterranean countries and the Southern Caucasus region.

European Neighborhood Policy encompasses a wide range of activities in such spheres as politics, economy, social development, cultural exchanges and civic awareness. In political sphere one can emphasize the importance of promoting such values as rule of law, respect for human rights, democratic freedoms, sustainable development, just elections and market economy. Matter-of-course, not all of the European Union's neighboring countries can be characterized as democracies and not all of them support the ideas of liberalism and free market. At the same time European Neighborhood Policy initiatives are instrumental in building trust and establishing cooperation among countries with different political regimes on the basis of humanism and respect for international law.

The ENP serves the role of a framework of partnership with neighbors of the EU. It is aimed at implementing political and economic opportunities for enhancing international cooperation resulting from EU enlargement, contributes to enhancing regional security and serves as an ancillary mechanism for maintaining political dialogue [3, p. 1]. Today the European Neighborhood Policy encompasses 16 countries. In view of respective countries' progress the EU has proposed an Action Plan to each of them [3, p. 1]. ENP offers neighbors «privileged relations» to be built on mutual recognition of common values, principles of a market economy and sustainable development [3, p. 1]. Apart from bilateral action plans, the European Union provides technical support to its neighbors through European Neighborhood Instrument starting from 2007.

One of the important vectors of European Neighborhood Policy is building mutually beneficial relationships among participating countries and conflict prevention. One of the significant challenges was experienced in 2011 as a result of «Arab Spring» events in North Africa, in particular Tunisia, Libya, Egypt and Syria. Palahniuk holds that the European Neighborhood Policy from the outset could not become an effective tool for EU co-operation with all its neighboring countries due to various goals of the neighboring countries in terms of their relations with the European Union [4, p. 52]. After all, the EU neighbor countries within the ENP framework can be divided into two groups: partners at the eastern border of the EU

that intend and have certain prospects for EU membership and southern neighbors who do not have such intentions and prospects [4, p. 52].

Back in 2007 Derhachov made a comment with regard to ENP development forecast that migration processes were not very effectively regulated at the interstate level, however it could be the future focus of the ENP [1, p. 7]. One can clearly witness the urgency and complexity of migration issues for the European Union in 2020.

One can note that conflict resolution remains a controversial aspect of the ENP advancement. Novakova and Petrov analyze the European Neighborhood Policy as a framework for EU involvement in conflict prevention, management and resolution. The focus of their research is twofold: first, on the principle of good neighborliness and the pitfalls preventing its effective implementation and, second, on the wider policy and political context of EU actorness in conflict and security matters [6, p. 1]. From Russia's aggression in Eastern Europe to the aftermath of the Arab Spring in the Southern Mediterranean, conflicts and violence highlight a range of new challenges to the EU's external policy [6, p. 1]. The authors' conclusion is that the EU seems unprepared to deal with these conflicts, as they now exist.

The Eastern Partnership (EaP) is an initiative of the European Union and six partner countries from the former USSR aimed at strengthening cooperation and trust among these entities. The partner countries are Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova, and Ukraine. The initiative was started in 2009. According to Joint Communication: Eastern Partnership policy beyond 2020 EaP:

1) supports the delivery of many global policy objectives, including the Paris Agreement on Climate Change and the UN 2030 Agenda and its Sustainable Development Goals.

2) contributes to the overall goal of increasing the stability, prosperity, and resilience of the EU's neighbours as set out in the Global Strategy for the foreign and security policy of the European Union and the 2015 European neighbourhood policy review.

3) is fully aligned with the European Commission's Political Guidelines 2019-2024 [5, p. 1].

If one looks at the six post-USSR members of Eastern Partnership, all of them, but Belarus currently have an armed conflict taking place on their territory (Donbas in Ukraine, Transnistria in Moldova, Abkhazia and South Ossetia in Georgia, Nagirno- Karabakh conflict between Armenia and Azerbaijan). All of the above-mentioned confrontation cases remain unsolved till the present day and can be classified as "frozen conflicts".

The ENP in 2020 continues to face significant challenges of its development. According to Emerson, one can note downturn of European Neighborhood Policy [2, p. 1]. Both eastern and southern partners' conditions have dramatically changed within past ten years. The Eastern countries are divided into two parts: three countries that have concluded Association Agreements (Ukraine, Georgia and Moldova) and three "other" partners, two of which have joined the Eurasian Economic Union (Belarus and Armenia) [2, p. 1]. Yet, the Eastern Partnership still remains valid. It is important to design ways of reorganizing and reshaping the ENP. Recently, the EU has expanded and deepened the list of economic policy instruments for all neighboring countries interested in becoming more integrated with the EU (e.g., common

rules of free trade, energy policies, transport and many others) [2, p. 1]. These steps create basis for developing what might be called the Greater Europe Policy Concept [2, p. 1].

As a conclusion, one can note that one of the important vectors of European Neighborhood Policy is building mutually beneficial relationships among participating countries and conflict prevention. ENP as a political instrument and conflict prevention tool is characterized by downturn at the time being. Yet it remains an important channel of communication and ideas exchange between the involved parties and therefore presents potential for further development and security enhancement in the region.

References

1. Дергачов О. Позиція України щодо Європейської політики сусідства (ЄПС) та перспектив співпраці з ЄС International Policy Analysis грудень 2007 Фонд ім. Фрідріха Еберта URL http://www.fes.kiev.ua/Dokument/der_enp_ukr.pdf (дата звернення: 17.02.2020).
2. Емерсон, М. У напрямку ширшої Європи: як ЄС змінює свою політику сусідства Центр європейських політичних досліджень березень 2019 URL <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/03/5/7093564/> (дата звернення 24.04.2020).
3. Європейська політика сусідства та потенціал нової Посиленої угоди Україна-ЄС, 2020 URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/arhiv/integratsiya-ukraini-do-es/integratsiya-ukraini-do-es/evrop-polituka/> (дата звернення 24.04.2020).
4. Палагнюк Ю.В. Європейська політика сусідства як інструмент співробітництва ЄС з Україною Наукові праці Державне управління вип. 147 том 159: 49–53 2011 URL https://www.researchgate.net/publication/338953221_EVROPEJSKA_POLITIKA_SUSIDSTVA_AK_INSTRUMENT_SPIVROBITNICTVA_ES_Z_UKRAINOU (дата звернення 24.04.2020).
5. Joint Communication: Eastern Partnership policy beyond 2020: Reinforcing Resilience – an Eastern Partnership that delivers for all, 2020 Joint Press Releases URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/76166/joint-communication-eastern-partnership-policy-beyond-2020-reinforcing-resilience-%E2%80%93-eastern_en?fbclid=IwAR2m_und2AgJ4ICxVVqGhf7I62K50VHKiX5J0cqrFce1Ovy2ezetcGW PwAI (дата звернення 24.04.2020).
6. Novakova, Z., Petrov, R. The EU and Conflict Mitigation in the European Neighborhood: A Story of a Gap between Ambition and Deeds Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal 2: 1–12 National University of Kyiv-Mohyla Academy 2016 URL <http://kmlpj.ukma.edu.ua/article/view/88172> (дата звернення 24.04.2020).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Балабан Ростислав Валерійович – кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
vash_advocat@ukr.net

Барановський Фелікс Володимирович – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
bfv957@gmail.com

Бучин Олексій Петрович, кандидат філософських наук, доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
abuchyn@gmail.com

Геєць Ірина Віталіївна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
hiv80@ukr.net

Горло Наталя Віталіївна, доктор політичних наук, доцент кафедри політології Запорізького національного університету
ngml@ukr.net

Дем'яненко Борис Леонідович, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології, декан соціоісторичного факультету Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
_dem-@ukr.net

Дем'яненко Віра Миколаївна, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».
_dem-@ukr.net

Дудка Лариса Олексіївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
laridudka@ukr.net

Дудченко Оксана Сергіївна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
oksanadud@ukr.net

Карп'як Олексій Михайлович, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
kama21@ukr.net

Кіндратець Олена Миколаївна, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології Запорізького національного університету
kin-el@ukr.net

Крупеня Ірина Миколаївна, кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та туризму Київського міжнародного університету
24tokiss@gmail.com

Левчук Олександр Олегович, аспірант кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
aleksandrkomolskij@gmail.com

Лепська Наталія Володимирівна, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Запорізького національного університету.
lepskanv@gmail.com

Мендрін Олексій Вікторович, аспірант Маріупольського державного університету.
oleksiy.mendrin@gmail.com

Новакова Олена Вікторівна, професор, доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.
nev_lg@ukr.net

Павлов Артем Геннадійович, аспірант кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
artmasterflomaster@gmail.com

Пашина Наталія Полікарпівна, доктор політичних наук, доцент, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Маріупольського державного університету.
npash2@gmail.com

Поліщук Ігор Олексійович, доктор політичних наук, професор кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Харків)

i_polischuk@ukr.net

Прядко Тетяна Петрівна, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри політології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

tanja_stricha@ukr.net

Сергієнко Тетяна Іванівна, кандидат політичних наук, доцент кафедри загальнополітичних та правових наук Національного університету «Запорізька політехніка»

Sergienko7921@gmail.com

Судак Ірина Іванівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного Університету

dirai@ukr.net

Хорішко Лілія Сергіївна, доктор політичних наук, доцент кафедри політології Запорізького національного університету

lilija_khorishko@ukr.net

Taranenko Anna, Associate Professor of International Relations and Tourism Department, Candidate of Political Science (PhD), Kyiv International University.

taranenkoann@yahoo.com

Наукове видання

ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ:

***МАТЕРІАЛИ V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ***

© НДУ ім. М. Гоголя, 2020